

Liberalismen

Folkpartiet står för en liberal och frisinnad politik, grundad på frihet och rättvisa.

En frihet som inte gäller alla blir ett privilegium för fåtalet. Skall friheten inte bara gälla de starkaste måste den förenas med social och ekonomisk rättvisa. En strävan mot rättvisa som inte tar hänsyn till att alla människor är olika kan utvecklas till förtryck. Liberalismen får sin särart och politiska uppgift i den insikten att friheten och rättvisan är lika viktiga för ett gott samhälle.

Folkpartiet värnar den enskildes frihet mot varje form av överhet. Ett samhälle med mångfald och valfrihet ger den enskilde styrka också mot statsapparat, storföretag och mäktiga organisationer.

Ett samhälle där några få anser sig ha rätt att bestämma vad de många bäst behöver blir till sist olidligt. För mycket makt blottlägger ofta människors sämsta egenskaper. Därför måste maktkoncentration alltid motarbetas.

Demokratin måste alltid försvaras och fördjupas. Samtalet och debatten mellan olika åsiktsriktningar är nödvändiga inslag i ett demokratiskt samhälle.

Den liberala människosynen

Liberalismens innersta kärna är bekännelsen till allas lika värde och alla människors unika förutsättningar. Liberaler kan aldrig godta att människovärdet förtrampas, att människor görs till verktyg för makthavares ambitioner eller blir namnlösa delar av ett kollektiv. Det gäller såväl i vårt eget land som internationellt.

I vårt land bör vi bättre ta tillvara människors skaparkraft, framtidstro och initiativ. Många känner sig insnärda i regler och byråkrati. En ny överhet hotar i ett samhälle där företag, myndigheter och organisationer vuxit sig allt större. Många män och kvinnor känner att fördomar tvingar in dem i en livsroll de egentligen inte vill acceptera.

Först när människor kan påverka sin egen tillvaro utvecklas de bästa egenskaperna: fantasi, arbetslust, medmänsklighet. Att sprida makt och ansvar till fler är därför huvuduppgiften för liberal och frisinnad strävan.

Varje människa har ett personligt ansvar. Ingen kan avsvärja sig det ansvaret genom att hänvisa till sin roll i ett större system, genom att krypa bakom kollektiva beslut. Politikern som företräder sitt parti, företagaren som arbetar i sitt företag, teknikern inom administrationen, den fackligt anslutne i sin organisation - alla måste själva ta ansvar för sina avgöranden. Det får inte finnas en skillnad mellan den privata moralen och den som utövas i kollektivets namn.

Friheten

I en värld där två tredjedelar av befolkningen förmenas grundläggande fri- och rättigheter måste den liberala frihetstanken leva vidare med full kraft. Människor skall ha rätt att själva forma sin egen framtid, i fria val och öppen debatt.

Sverige måste i varje sammanhang stå upp för frihetens sak. Vi tillhör de få länder som förunnats att leva med ett demokratiskt styrelseskick. Då har vi också ett ansvar att stödja demokratiska krafter i andra länder.

Också i vårt eget land kan de individuella friheterna förstärkas. Människor har rätt att skydda sitt privatliv mot registrerande myndigheter. Nya medier skall ses som en chans till vidgad debatt, inte som ett hot.

I ett liberalt samhälle har den enskilde stort rörelseutrymme i val av arbete och bostad, varor och tjänster, initiativ och livsväg. Möjligheterna är vida att förverkliga egna drömmar och ambitioner. Det personliga ansvaret medverkar till en mera påtaglig känsla även för andra. Fria individer skapar i samverkan ett mänskligare samhälle än det som kan kommenderas och planeras fram av myndigheter och kollektiv. Samhället blir aldrig färdigt. I ett liberalt samhälle är demokrati och yttrandefrihet både mål och medel och måste därför ständigt utvecklas och skyddas mot hot och begränsningar. Varje generation skall ha möjlighet att lösa nya problem och forma samhället efter sina önskemål.

Religionsfriheten är omistlig. I det öppna samhället har människor olika värderingar, religionsuppfattningar och livsåskådningar. Den mångfalden, liksom toleransen och generositeten mellan människor med skilda åskådningar, är ett värde för samhället. De andliga och etiska värden som kristen kultur och humanistisk livssyn skapar skall bevaras och aktas som omistliga grundvalar för ett gott samhälle.

Den liberala friheten är en frihet i gemenskap. Det är tillsammans med andra vi kan förverkliga våra livsmål. En frihet under ansvar ställer krav på människorna.

För den som lever i svåra omständigheter och tycker sig sakna utvägar blir friheten lätt en illusion. För

den sjuke utan vård, för den arbetslöse utan säkerhet för framtiden och för den gamle utan trygghet blir valmöjligheterna små. I ett samhälle med stora ekonomiska och sociala klyftor urholkas friheten.

Socialliberalismen

Den svenska liberalismen har alltid varit en reformrörelse. Svenska liberaler har aldrig varit anhängare av någon låt-gå-politik, utan i stället styrts av insikten att frihet och rättvisa båda är nödvändiga beståndsdelar av liberalismen.

Folkpartiet strävar efter social och ekonomisk utjämning i det svenska samhället. Denna jämlikhetssträvan måste utgå från att människor är olika och har olika förutsättningar, olika önskemål och olika möjligheter. Det handlar om att skapa lika chanser för alla och att ständigt förnya chanserna. Men också att stödja dem som inte har möjligheter att ta vara på förutsättningarna.

Både i vårt eget land och internationellt möter vi stora problem som uppfordrar till socialliberalt engagemang. Endast den som blundar för verkligheten kan slå sig till ro och finna att allt är väl omkring oss.

Praktisk politik är beroende av de ekonomiska realiteterna. Många viktiga samhällsförändringar behöver dock inte hindras av ekonomiska begränsningar. Reformpolitiken får en annan tyngdpunkt när ekonomiska resurser inte står till förfogande: Att bryta maktkoncentration, främja närdemokrati och skapa möjligheter för ökad gemenskap är viktiga inslag i den sociala omdaning. Arbetet för sociala reformer utan socialism måste bedrivas lika starkt i perioder av betydande ekonomiska problem.

Marknadsekonomin

Liberalismens ekonomiska system är en socialt inriktad marknadsekonomi. Inget annat ekonomiskt system än marknadshushållning har gått att förena med politisk demokrati och personlig frihet.

Den liberala ekonomin förutsätter att konsumenterna genom sin efterfrågan skall styra produktionen.

Inga planmyndigheter skall bestämma vad konsumenterna bäst behöver.

Folkpartiet avvisar ett ekonomiskt system som bygger på central dirigerad verksamhet.

Ett sådant system skulle samla makten i händerna på en central byråkrati. I stället måste ekonomin vara så organiserad att människors uppfinningsrikedom, fria initiativ och framåtsträvan främjas.

I ett demokratiskt samhälle är det nödvändigt att människor kan byta arbetsgivare. Därför måste det finnas många självständiga arbetsgivare som konkurrerar. Staten eller facket får inte bli ensam arbetsgivare.

Marknadsekonomin rymmer dock i sig mekanismer som om de fritt får verka kan leda till maktkoncentration, ekonomiska klyftor och exploatering av miljön. Därför innebär en socialliberal politik att staten genom politiska beslut sätter upp ramar för ekonomin inom vilka företag och enskilda fritt får verka. Staten bör vara en garant för konkurrens och mångfald inom ekonomin.

Den fria ekonomin hotas i dag från flera håll. Från storföretag med egna byråkratier och monopolanspråk. Från en växande statsmakt med planeringsambitioner. Från dem som vill ge starka fackliga organisationer makten över näringslivet. Nyföretagande, konkurrens och konsumentupplysning är medlen för att stärka medborgarnas makt över produktionen. Folkpartiet säger nej till kollektivt ägda löntagarfonder.

Liberalismens historia

Liberalismen uppstod som en frihetsrörelse, riktad mot kungligt envælde, andlig ofrihet, aristokratiska privilegier och ekonomiska regleringar. Mot överhetens maktanspråk hävdade liberalerna att all makt kommer från folket.

I Sverige kämpade de första liberalerna för religionsfrihet, tryckfrihet och förbättrad folkbildning och mot ståndsriksdag, skråväsen och tullmurar. Näringsfrihetens genombrott skapade förutsättningar för industrialismens samhällsordning och vår nuvarande välfärd.

De liberala och frisinna idéerna kom att omfattas av människor från vitt skilda sociala miljöer och med olika livsåskådningar. De förenades av viljan att skapa ett friare och rättvisare samhälle. På landsbygden växte frisinnets fram ur erfarenheterna av andligt förtryck och socialt armod.

Stadsliberalismen, som i högre grad inspirerats av liberala strömningar från andra länder, samlade framstegsvänliga grupper till kamp för politiska och sociala reformer. Viljan hos frisinna och liberaler att, trots olikheter i bakgrunden och erfarenheter, verka tillsammans utgör än i dag grunden för Folkpartiet.

Liberalernas politiska insatser har haft stor betydelse för utvecklingen i vårt land. Adolf Hedin initierade

sociala reformer. Karl Staaff kämpade för allmän och lika rösträtt samt genomdrev folkpensionen. Nils Edén etablerade parlamentarismen. Kerstin Hesselgren bröt vägen för kvinnan i politiken. C G Ekman arbetade för socialförsäkringar och folkknykterhet. Bertil Ohlins socialliberala hushållning utgör grunden för Folkpartiets ekonomiska politik.

Men ofta har liberalismen också mött starkt motstånd. Kravet på rättvisa åt kvinnorna har hållits levande i mer än ett sekel utan att ännu helt ha förverkligats. Arbetet för internationell solidaritet ifrågasätts med jämna mellanrum. Solidariteten med samhällets svaga ersätts lätt av snäv intressepolitik när ekonomiska problem hopar sig. Demokratin och de medborgerliga fri- och rättigheterna måste alltid vinnas på nytt.

Liberalismen utmanad

I vår tid möter liberalismen nya utmaningar. Den största är klyftan i världen mellan dem som lever i frihet och välstånd och dem som lever i förtryck och fattigdom. Men också i vårt eget land har liberalismen stora uppgifter.

Den industriella tillväxten och utbyggnaden av den offentliga sektorn har skapat ett rikare och tryggare liv. Men välfärden har inte löst människors problem i den utsträckning många hoppades på. Det storskaliga, specialiserade samhället har fjärrat människor från varandra. Befolkningsomflyttningarna har skapat rotlöshet. Rovdrift med naturen har följt i industrialiseringens spår. Utvecklingen har ofta rusat iväg på ett sätt som inneburit miljöförstöring och bristande mänsklig hänsyn. När utvecklingen skriver sina egna lagar blir medlen mål. Då hotas centrala livsvärden.

Många av de reformer som genomförts med de bästa av syften har fått till effekt att människor fjärrats från besluten och att allt färre fått ett reellt inflytande. Det gäller t ex storkommunerna och utvecklingen inom de stora organisationerna, likaså tendensen till sammanflätning av politiska och ekonomiska beslut. Att finna former för att bryta ner de stora strukturerna, minska maktkoncentrationen och öka människors möjligheter att som medborgare och konsument styra samhälle och ekonomi är liberalismens kanske viktigaste framtidsuppgift.

De sociala klyftorna är fortfarande stora. Arbetslösheten drabbar och förnedrar. Barn möts alltför ofta av jäktade vuxna som inte känner sig kunna ge tillräckligt av mänsklig värme. Alkohol och andra droger förstör livet för många. Handikappade ställs utanför samhällsgemenskapen. I trafiken dödas och lemlästas människor dagligen. I ett liberalt samhälle kan sådana missförhållanden aldrig accepteras. Sverige kan inte längre utgå från ekonomisk tillväxt som en självklar grund för reformpolitik och social utveckling. Därmed ställs större krav på rättvisa. När tillväxten sviktar innebär det sociala ansvaret att de många relativt välbeställda måste stå tillbaka för de verkligt utsatta i samhället.

Tillväxt i ekonomin underlättar utjämning utan sociala motsättningar. Men ekonomisk tillväxt har också ett pris. Väsentliga mänskliga värden och oersättliga naturresurser riskeras om politiken ensidigt inriktas på största möjliga tillväxt. Tillväxten skall leda i banor som är socialt och ekologiskt acceptabla. Vår chans att göra samhället mänskligare ligger inte i att avstå från industriell utveckling och modern teknik, utan i en noggrann prövning och aktiv påverkan av utvecklingens inriktning.

Liberalismen misstror dem som vill dela in människor i klasser och intressegrupper och bekämpar dem som vill ställa befolkningsgrupper mot varandra. En hård politisk splittring hotar dialogen mellan oliktankande.

Socialismen misstror människors fria val på marknaden och vill därför skapa ett planekonomiskt system. Det skulle leda till ett byråkratiskt och centralstyrt samhälle, där individen skulle få svårt att hävda sig. Konservatismen och dess moderna efterföljare står för ett samhälle som ensidigt gynnar de starka och privilegierade. Det blir ett hårt samhälle som inte uppmuntrar idealism och inte tar hänsyn till de svaga. När en egoistisk kapitalism ställs mot en reglerande socialism har liberalismens krav på frihet åt den enskilde och rättvisa mellan människor större aktualitet än någonsin.

I detta program pekar Folkpartiet inledningsvis på fyra grundläggande liberala uppgifter. De är att sprida makten, att skapa ett samhälle med mer av gemenskap, att öka jämställdheten och att främja internationalismen.

Låt fler forma framtiden

Få samhällsförändringar skulle i så hög grad frigöra människors energi, skaparkraft och initiativ som en fördjupad demokrati och radikalt ökad spridning av makten.

I dag är alltför många människor hämmade inför arbetsgivare och osäkra inför myndigheter. De har svårt att hävda sin mening gentemot organisationer och kollektiva påtryckningar. Både resterna av det gamla privilegiesamhället och tendenserna till en ny överhet måste brytas.

Makten utgår från medborgarna. Därför skall beslut fattas så nära de berörda människorna som möjligt. De starka krafter som verkar för maktkoncentration måste bekämpas. Att sprida makten är en huvudfråga för Folkpartiet.

Demokratin kan aldrig vinnas en gång för alla utan måste ständigt på nytt förankras hos människorna.

Om medborgarna känner att de inte kan påverka sin egen situation hotas folkstyret. Därför är en fungerande marknadsekonomi och medinflytande också ett sätt att slå vakt om demokratin.

Många beslut som i dag tas centralt kan fattas på lokal nivå, där de som direkt berörs bättre kan påverka dem. Många beslut kan flyttas ut från de stora kommunernas centrala apparat till kommundelar och bostadsområden, till enskilda daghem, skolor, servicehus och enskilda. För Folkpartiet är det självklart att medborgarna i olika kommuner kan finna olika saker viktiga. Kommunernas service kan variera. Det är en naturlig följd av den lokala självstyrelsen.

Om många människor skall kunna delta i besluten behövs reformer som underlättar för medborgarna att syssla med politisk verksamhet. Den allt snävare rekryteringen till politiska uppdrag inger allvarlig oro. Uppdragen bör spridas på flera, mångsyssleriet bekämpas.

Den liberala ekonomin, marknadsekonomi, ger konsumenten möjlighet att genom sina val styra ekonomin. Individens inflytande i ekonomin har svårt att komma fram genom långa och byråkratiska beslutskedjor. Därför bör tendenser till konkurrensbegränsningar bekämpas, ökad marknadsstyrning införas inom offentlig verksamhet och en näringspolitik som sätter marknaden ur spel undvikas.

Den starkt koncentrerade ägarmakten i företagen måste beskäras. Löntagarnas medbestämmande skall öka. Det kan ske utan att beslutsprocessen blir krångligare och utan att effektiviteten minskas. De anställda och ägarna har ett gemensamt intresse av företagets framgång och fortbestånd.

De stora organisationerna fyller en viktig roll i svensk demokrati. Genom att gå samman i organisationer har människor med kraft kunnat få sina krav framförda. Organisationerna har främst att se till de egna medlemmarnas intressen och tenderar därför att dela upp befolkningen i intressegrupper. Därför måste de politiska partierna alltid väga intresseorganisationernas synpunkter mot uppdraget från väljarna.

Den svenska demokratin måste förbli representativ. Klara gränsdragningar måste eftersträvas vad gäller de anställdas inflytande inom den offentliga sektorn. Intresseorganisationer skall inte kunna åsidosätta politiska beslut. Folkpartiet bekämpar en korporativ samhällsutveckling.

Friheten att sammansluta sig i föreningar måste respekteras liksom rätten att stå utanför organisationer. Det gäller också friheten att utan tvång eller påtryckning välja organisation, trossamfund och politiskt parti

Närsamhälle för gemenskap

För liberalismen hör frihet och ansvar självklart samman. Människor kan gå samman för att lösa gemensamma uppgifter. Den offentliga sektorn är ett sätt att organisera ansvaret för våra gemensamma uppgifter gentemot den som behöver hjälp, stöd och service. Dess roll som garant för social välfärd är avgörande. Men den kan aldrig ersätta människors personliga ansvar. Efter en utveckling där många människor har kommit att tro att de kan vältra över det personliga ansvaret på samhället, är det dags att inse att vi aldrig kan undvara idealiteten.

Det storskaliga samhället utsätter människan för svåra påfrestningar. Specialiseringen och anonymiteten gör det svårare att orientera sig i tillvaron. Bristen på gemenskap har i vårt samhälle gått så långt att det är en central politisk uppgift att öka förutsättningarna för gemenskap och en högre livskvalité.

Det är i den närmaste omgivningen - närsamhället gemenskapen lättast uppstår. Det är där mycket av normbildningen måste ske, det är där vardagssolidariteten finner sina mest självklara former.

Samhällsplanering måste målmedvetet bygga på att skapa fungerande lokala enheter.

Många människor känner en otrygghet och vilshenhet i vårt samhälle. Tydligast märks det hos barnen. Materiella tillgångar kan aldrig tillgodose behovet av trygghet, uppskattning och kärlek. TV kan aldrig ersätta umgänget med nära vänner och anhöriga.

När människor tillsammans måste ta itu med nödvändiga uppgifter uppstår en gemenskap. Gemenskap som inte växer fram ur ett naturligt behov av samverkan blir lätt konstlad. Därför är en fortsatt demokratisering av samhället en huvudväg till ökad gemenskap.

En fungerande, levande närmiljö bygger på människors frivilliga engagemang. När enskilda vill besöka ensamma människor på sjukhus bör det inte ses som ett hot mot med facket överenskomna organisationsplaner utan som ett stöd för personalen. Elever och föräldrar bör själva kunna utföra mindre underhållsarbeten i skolan. Äldre måste vara välkomna med sin erfarenhet på daghem och fritidsgårdar. Ett rikt förgrenat föreningsliv bidrar till ökad gemenskap. Lokala kulturaktiviteter bör uppmuntras.

Lokala sammanslutningar bör få ansvaret för delar av kommunens fritidsverksamhet, kaffestugor, hus- och parkunderhåll och andra uppgifter som i dag sköts av kommunen eller inte sköts alls.

Bostadsområden skall utformas så att de underlättar kontakten mellan de boende. Människor i ett flerfamiljshus, kvarter eller småhusområde bör uppmuntras att bilda sammanslutningar för gemensamma angelägenheter. Det behövs en större andel bostadsrättslägenheter. Strävan bör vara att bostadsområden skall planeras så att social segregation kan undvikas. En god närservice är viktig. De fria affärstiderna måste bibehållas.

Ökade möjligheter för generationerna att bo tillsammans eller i närheten av varandra bör skapas. Äldre människor bör erbjudas bostad eller få rätt till plats i kommunala institutioner nära sina barn, också om barnen flyttat till en annan kommun.

Föräldrakooperativa daghem - alltså daghem där familjer samverkar om barnomsorgen - bör främjas och ges samhällsstöd.

Vår alltför stela syn på arbetstider gör det svårare för människor att ta personligt ansvar och minskar möjligheterna till mänsklig gemenskap. Under de år då de flesta har små barn eller barn i skolan och då de ofta flyttar till nya bostadsområden har de också den längsta arbetstiden. Möjligheterna att fördela arbetstiden på olika sätt under olika perioder av livet bör öka.

En ny gemenskap i samhället måste gå hand i hand med en frigörelse från de gamla könsrollerna. Mer av föräldramedverkan i daghem och skolor och ett större ansvar för gamla föräldrar får inte innebära att det bara blir kvinnorna som vid sidan av sin yrkesverksamhet på nytt får ta på sig vårduppgifter. Också här måste det vara självklart att män och kvinnor delar rättvist på ansvaret.

Jämställdhet mellan kvinnor och män

Knappast någon förändring i det svenska samhället har varit så genomgripande som den ökade jämställdheten mellan kvinnor och män. De flesta kvinnor finns nu ute i yrkeslivet. Kvinnor återfinns i långt högre utsträckning än tidigare också i chefsbefattningar. Könsdiskriminering i arbetslivet är numera olaglig.

Det är en förändring som vidgat människors perspektiv och frihet. Många kvinnor har fått en stimulans av yrkeslivet. Många män större kontakt med barn.

Mycket återstår dock fortfarande att förändra. Kvinnornas arbetsmarknad är snävare än männens.

Kvinnor har sämre lön, beföringsmöjligheter och arbetsförhållanden. Samtidigt har den traditionella mansrollen i stor utsträckning lämnats opåverkad av jämställdhetsdebatten. En lika stor förändring som kvinnornas insteg på arbetsmarknaden återstår: Att männen tar lika del av och ansvar för familjen och för sina egna barn.

Jämställdheten gäller frihet från traditionella rollmönster, frihet att utveckla den egna personligheten.

Den handlar också om rättvisa gentemot kvinnorna på arbetsmarknaden, i organisationer, i politiken och i hemmen.

Jämställdheten är ett område där verkligheten har haft svårt att hinna ifatt de officiella parollerna. Den liberala värderingen om mäns och kvinnors lika värde accepteras av de flesta. Långt färre lever som de lär.

Därför kräver ökad jämställdhet att människor ändrar på sig själva - inom familjen och privatliv, i attityder och handlingar. Sådana förändringar kan inte åstadkommas genom politiska beslut, utan genom att människor bryter traditionella roller och vågar en ny livsstil.

Politiska åtgärder kan dock på olika sätt underlätta och främja jämställdheten. Den ökade kunskapen om kvinnors och mäns villkor som forskningen kan ge är här av stor betydelse.

Det framtida jämställdhetsarbetet måste mera inriktas på att männen får större möjlighet att ta ansvar för barnen. Det är viktigt för barnen och för att inte orimliga bördor ska läggas på kvinnorna.

För att uppnå jämställdhet krävs att männen tar sitt ansvar för hem och barn bl a genom att utnyttja föräldraledigheten. Rekryteringen av män till daghem och lågstadieskolor bör uppmuntras. Fortsatt utbyggnad av barnomsorgen är en förutsättning för valfrihet. Föräldrautbildning, lärarutbildning och skolundervisning måste aktivt arbeta med jämställdhetsfrågor.

Arbetslivet måste anpassas till en situation där båda föräldrarna vill förena familj och yrkesarbete. De speciella ledigheterna för småbarnsföräldrar får inte luckras upp. Arbetsliv och beföringsmöjligheter måste göras sådana att det kan vara naturligt för både män och kvinnor att ta del i föräldramedverkan i skola och barnomsorg.

Företag, förvaltningar och organisationer bör i sin egen rekrytering och utbildning främja en rimlig könsfördelning - också på ledande poster. Inom både politiskt och fackligt arbete tas mänskliga resurser

bättre tillvara om uppdragen sprids. Fackligt och politiskt mångsyssleri måste bekämpas. De resterande inslagen av könsdiskriminering och sambeskattnings inom skattesystemet måste rensas ut. Det går inte att se jämställdhet mellan män och kvinnor som en isolerad fråga, lämpad för specialister inom politiken. Inför varje politiskt beslut bör frågan ställas: Hur påverkar detta jämställdheten? Inom nästan alla områden finns jämställdhetsaspekter som måste tas tillvara. Förekomsten av prostitution är ett extremt uttryck för en förnedrande kvinnosyn och sociala missförhållanden. Sociala projekt för återanpassning av prostituerade skall stödjas.

Sverige i världen

Välståndsklyftan mellan jordens rika och fattiga länder är vår tids största moraliska fråga. Sverige måste bidra till utveckling i u-länderna och utjämning mellan rika och fattiga i världen. De rika länderna bör till förmån för u-länderna långsiktigt begränsa sina anspråk på naturresurser som är mänsklighetens gemensamma.

Människan har i dag medel att fördärva jorden, förstöra miljön, förändra de ekologiska förutsättningarna och utplåna allt mänskligt liv. Men människan har i dag också den kunskap och de medel som behövs för att befria världen från svält och fattigdom - att skapa en människovärdig tillvaro för alla.

En balanserad nedrustning är en förutsättning för världsfreden.

Internationalism har ett självklart egenvärde. Nationell självtillräcklighet är ett hot mot grundläggande liberala idéer om människors lika rättigheter och skyldigheter. Internationell samverkan bygger på ömsesidig hänsyn, respekt för folkens självbestämmanderätt och insikten om att de faror som hotar mänskligheten endast kan undanröjas med gemensamma ansträngningar. Strävan till samarbete och avspänning får dock inte leda till att vi avstår från att fördöma kränkningar av demokrati och mänskliga rättigheter. Då hotas till sist vår egen demokrati.

För liberaler har frihandeln inte bara varit ett sätt att uppnå ekonomisk effektivitet och rationell arbetsfördelning. Frihandel har också setts som ett sätt att föra länder och människor närmare varandra. En regim som tillåter internationellt handelsutbyte har också svårt att stänga ute opinionsströmningar, tidningar och böcker. Frihandeln tjänar därför också i längden frihetens sak. Ännu präglas världsekonomin på intet sätt av frihandelsideal. Tvärtom är ökad protektionism och nya handelshinder en av de största begränsningarna för u-ländernas ekonomiska utveckling.

Av detta följer också att sanktioner och isolering endast i undantagsfall är en rimlig väg för att visa missnöje eller påverka ett lands politik. Endast när de förtrycktas organisationer väddar om sanktioner och när utomstående intressen direkt tvingas medverka i förtryck - som i fallet Sydafrika - bör sanktioner tillämpas.

Sverige bör arbeta för ökad frihandel. U-länderna kan dock behöva skydd för nystartad industriproduktion. Till detta måste hänsyn tas vid uppgörelser om avveckling av tullar och importrestriktioner.

Sverige bör i internationella organ verka för att den nuvarande diskrimineringen av u-ländernas produkter ersätts av en förmånsbehandling av u-ländernas export till i-länderna och ett vidgat stöd till deras export. Vi bör samtidigt verka för rimliga arbetsvillkor för de anställda.

Sverige måste bidra till en ny ekonomisk världsordning. Det skall ske i medvetande om att en sådan innebär avsevärda förändringar också i vårt eget samhälle. I dag lönsamma industrier kan komma att utkonkurreras av industrier i u-länderna. Ändå är en mer rättvis ekonomisk världsordning inte ett hot utan en möjlighet för Sverige. Nya marknader kan öppna sig för ett avancerat industrilands produkter om den svenska industrin är tillräckligt öppen för omställningar.

Det direkt biståndet måste också fortsätta att öka. Våra ekonomiska svårigheter i Sverige kan aldrig jämföras med dem som drabbar svältande människor i fattiga länder.

De transnationella företagen har kommit att spela en växande roll i den internationella ekonomin. De kan bli självständiga maktcentra med möjlighet att spela ut olika stater mot varandra. Särskilt måste deras verksamhet i frizonerna uppmärksammas. Genom lagstiftning samt internationell statlig och facklig samverkan bör de föras in i ett regelsystem som hindrar exploatering och maktövertagande.

Det är en naturlig liberal tanke att människor bör få röra sig fritt över gränser och själva få bestämma var de vill bosätta sig och söka sin utkomst. Sverige bör i internationella sammanhang verka för en liberaliserad invandringspolitik. Så länge vi tvingas reglera vår invandring måste tillämpningen av politiken vara generös.

Antisemitism och rasförtryck måste ständigt bekämpas. Förföljelse av judar på olika håll i världen måste uppmärksammas och motarbetas.

För liberalismen är kraven på andlig och politisk frihet lika grundläggande som kravet på materiell välfärd. Kamp mot ofrihet och förtryck var de än förekommer är för oss en central och självklar uppgift. Varje individs frihet och rätt måste värnas. Varje folk måste ha rätt att i fred och trygghet bestämma sin egen framtid.

Partiprogram och samhällsekonomi

I detta program redovisas en rad förslag för att skapa valfrihet, välfärd och social utjämning. Förslagen innebär tillsammans betydande förändringar som skulle ställa stora krav på ansvarstagande från individer, organisationer och företag.

De förslag som framförs i detta program - liksom i de olika delprogram för olika samhällsområden som Folkpartiet ger ut - måste genomföras i den takt samhällsekonomin tillåter.

Grundtanken i programmet är att stora mänskliga resurser i dag fjättrats. En radikalt ökad spridning av makten skulle kunna frigöra nya krafter som hela samhället skulle få del av. Jämställdhet mellan könen skulle utveckla nya mänskliga kvaliteter. En ny idealitet hos medborgarna skulle kunna ge samhället mer av medmänsklighet.

Folkpartiet är ett idéparti som aldrig blir ett verktyg för någon maktelit. Ett liberalt parti är endast bundet till sin övertygelse. Folkpartiets lojalitet finns hos de liberala idéerna.

Ekonomi i balans

Tiodubblingen av oljepriserna under 70-talet åstadkom en grundläggande förändring av Sveriges ekonomiska läge. Stora underskott mot utlandet och i statens budget hotar viktiga mål för en liberal politik. Snabb inflation omfördelar orättvist ekonomiska tillgångar och försvårar ett socialt reformarbete. Stigande kostnader blir till hot mot tryggheten i arbetet. Kriser i näringslivet riskerar öka graden av statlig detaljstyrning bort från konkurrens och mångfald.

En huvuduppgift är därför att nå och behålla balans i den svenska ekonomin. Den konkurrensutsatta sektorn måste byggas ut och ett målmedvetet arbete drivs för att ersätta olja med andra energislag samt hushålla bättre med energi. Stor återhållsamhet fordras i både privat och offentlig konsumtion för att skapa utrymme för ökade investeringar. Kostnadsökningarna måste hållas nere, så att svensk industri klarar hårdnande internationell konkurrens.

Stor återhållsamhet krävs under överskådlig tid i de offentliga utgifterna, liksom stora ansträngningar att öka effektiviteten inom den offentliga sektorn. Detta är inget uttryck för nedvärdering av den offentliga verksamheten. Tvärtom är det just för att även för framtiden trygga denna som det är nödvändigt att bereda utrymme för investeringar. Näringsliv och offentlig service är beroende av varandra och skall inte ställas i motsats till varandra. Däremot måste de offentliga utgifterna anpassas till vad ekonomin tål. Staten skall ha medel för en aktiv konjunkturpolitik och skall försöka dämpa konjunktursvängningarna, främja sysselsättningen och bekämpa inflationen. En rad olika konjunkturpolitiska instrument kan användas, bl a finans- och penningpolitik, insatser för att öka sparandet och åtgärder i syfte att påverka lönepolitiken.

Resultatet av avtalsrörelserna har en avgörande betydelse för Sveriges ekonomi. Staten som har det övergripande ekonomiska ansvaret måste spela en aktiv roll inför avtalsförhandlingarna. Regeringen skall - genom rundabordskonferenser eller andra typer av kontakter bidra till att lägga fast de samhällsekonomiska förutsättningarna för avtalsförhandlingarna.

Kampen mot inflationen måste vara ett huvudinslag i den ekonomiska politiken. Utan ett i förhållande till omvärlden långsiktigt stabilt penningvärde kan inte svenska konkurrenskraft upprätthållas och sysselsättningen inte garanteras.

Det måste löna sig att spara. Ett samhälle där spararna missgynnas och låntagarna gynnas är orättfärdigt och ineffektivt. Enskilt sparande främjar en decentraliserad ekonomi och är nödvändigt för näringslivets kapitalförsörjning.

Kapitalmarknaden måste vara decentraliserad. Bankerna bör tillåtas ta större risker och i långt högre grad få ta olika räntor för olika typer av risker.

Kapitalet måste bli rörligare. Produktiva investeringar skall gynnas, bl a genom förändrade skatteregler. På så sätt förhindras stagnation och gynnas nysatsningar.

Konkurrensen mellan företagen är det effektivaste medlet för att säkerställa konsumenternas fria val. En fri internationell handel är av avgörande betydelse för att inget företag skall kunna missbruka sin ställning.

Ett viktigt inslag i samhällets konsumentpolitik skall vara att underlätta för konsumenterna att skaffa sig korrekt information. System med jämförpriser och varudeklarationer bör stimuleras. Reklam möjliggör att nya varor och tjänster förs in på marknaden. Samtidigt måste hårda krav ställas på att reklam liksom annan säljinformation är korrekt. Enskilda människor bör uppmuntras att bilda konsumentorganisationer.

Företagen

Enskilt och decentraliserat ägande är grunden för marknadsekonomin. Allt ägande bör ses som en förvaltning av gemensamma tillgångar och förpliktar till socialt ansvar.

Konkurrens och mångfald skall stimuleras. Olika företagsformer bör leva sida vid sida: enskilda, kooperativa, löntagarägda och statliga. Konkurrenslagstiftningen skall skärpas och monopolövervakningen förstärkas för att motverka maktkoncentration inom näringslivet.

Fri etableringsrätt är en nödvändig förutsättning för marknadsekonomin. Mycket starka skäl måste därför finnas för att acceptera monopol eller regleringar.

Onödig byråkrati måste tas bort. Det måste noggrant prövas om syftet med offentliga insatser bättre kan nås i nya former. Riskerna för att offentlig verksamhet leder till konkurrensbegränsningar måste alltid kontrolleras.

Nyföretagande och existensen av mindre och medelstora företag är avgörande i en liberal ekonomi. Bara genom mångfald av företag kan maktspridning och konkurrens garanteras. Det ligger också ett demokratiskt värde i att människor har möjligheter att starta ett eget företag. Därför måste småföretagen ges goda arbetsförutsättningar.

Arbetande kapital i småföretag bör inte drabbas av arvs- eller förmögenhetsskatt. Det bör bli möjligt för småföretag att gå samman i lokala investmentbolag. Generationsskiften skall underlättas och uppgiftsvånget lindras. En särskild småföretagslagstiftning bör införas.

Mångfalden i ekonomin bör främjas genom att fler löntagarägda och arbetskooperativa företag bildas. De kan bidra till att utveckla företagsdemokratien. Särskilda insatser skall därför göras för att stimulera bildandet av sådana företag. Arvs- och gåvobeskattningen bör göras förmånlig vid överlåtelse av företag till de anställda. Kapitalanskaffningen bör underlättas.

Det är angeläget att de sociala förhållandena inom företagen - t ex sjukfrånvaro, personalomsättning, jämställdhet - offentlig redovisas.

Det är ett grundläggande liberalt krav att människor skall kunna påverka sitt arbetes inriktning, uppläggning och resultat. Detta inflytande bör utövas på den arbetsplats och i det företag där den anställda arbetar. Genom ökat inflytande och ansvar kan de anställdas idéer och arbetsvilja bättre tas tillvara.

I småföretagen som har korta beslutsvägar och produktion som är lätt att överblicka, fungerar företagsdemokratien ofta utan särskilda former. Där kan en ytterligare reglerad organisation av medbestämmandet bli ett hinder i verksamheten.

Trots ett omfattande reformarbete har de anställdas medinflytande ännu inte funnit former som fungerar effektivt. Tendenserna till tröghet och ökade motsättningar - i stället för effektivitet och delaktighet - i det företagsdemokratiska arbetet bör mötas genom att de anställda direkt deltar i beslut i vissa frågor.

Särskilt i de större företagen finns ett stort behov att finna andra eller kompletterande former för medinflytandet. Arbetet bör

bedrivas i riktning mot en likvärdig ställning för arbete och kapital.

Aktieägandet i Sverige är alltför koncentrerat. En ökad spridning av aktieägandet skall främjas.

Också småföretagen bör kunna få tillgång till aktiemarknaden genom att särskild fondbörsverksamhet för mindre företags aktier införs.

Den graderade rösträtten för börsnoterade aktier bidrar till en stark maktkoncentration till traditionella ägargrupper och skall avskaffas. Skattefria stiftelsers möjlighet att kontrollera företag beskärs.

Skatter

Beskattningens uppgift är att skapa utrymme för offentlig konsumtion och offentliga investeringar. Den bör också verka inkomst- och förmögenhetsutjämnande samt vara ett redskap i stabiliseringspolitiken.

Huvudprincipen i skattesystemet skall vara skatt efter bärkraft. Denna princip skall också gälla inkomsttagare med barn och skall förverkligas genom ekonomiskt stöd till barnfamiljerna.

Det totala skattetrycket i Sverige har nått en sådan höjd att yttersta försiktighet måste visas när det gäller skattehöjningar. Den offentliga sektorn måste i större utsträckning finansieras genom avgifter, t ex på trafikområdet. En ökad offentlig konsumtion av t ex barnomsorg eller utbildning kan emellertid vara mer

eftersträvansvärd än en ökad konsumtion av privata varor.

Det måste löna sig att arbeta. Den statliga inkomstskatten måste därför sänkas. Människor skall med egna ansträngningar kunna förbättra sin egen ekonomiska situation. Marginalskatten på inkomst bör för de flesta skattebetalare inte överstiga 50 procent. Statliga och kommunala taxor och bidrag måste ges en sådan utformning att margineffekter begränsas.

En omläggning av skattesystemet minskar både frestelsen och möjligheterna till skattefusk. Skattefusk skall bekämpas med ett rättvist skattesystem, lagstiftning och ökad kontroll. På områden där skattefusk är särskilt vanligt förekommande bör reglerna granskas speciellt. Största möjliga enkelhet bör eftersträvas vid utformningen av skatteregler. Myndigheterna bör bistå allmänheten med råd och anvisningar om dessa regler. För löntagare med okomplicerade inkomstförhållanden skall deklareringsförfarandet avskaffas och en definitiv källskatt införs. Skattesystem bör undvika att styra människors konsumtionsval. En ökad energibesiktning bör dock användas som ett av flera medel att spara energi. Miljöavgifter måste användas för att minska miljöförstöringen. Tobaks- och alkoholskatterna skall bidra till att minska konsumtionen.

Gåvor till ideella organisationer och till hjälpverksamhet i u-länderna bör inte drabbas av beskattning. Ett maximiavdrag på slutskatten bör införas för sådana gåvor.

Beskattningen av företagets nettovinst bör avskaffas. Det kan ske genom att rörelsebesiktningen skiljs från personbesiktningen och vinsterna, oavsett företagsformen, beskattas först när de tas ut ur företaget. Företagare och jordbrukare blir då skattemässigt behandlade på samma sätt som löntagare. En effektivare skatteutjämning måste införas för att utjämna de stora skillnader i skattesats och social service som beror på att olika kommuner har olika ekonomiska förutsättningar, befolkningsstruktur, folkmängd och geografiskt läge.

Inflationens skadeverkningar bör begränsas. Skatteskalorna skall vara inflationsskyddade. Även vad gäller kapitalvinster och kapitalkostnader bör beskattningen ta hänsyn till inflationens verkningar. Detta förutsätter att värdefasta lån erbjuds.

De resterande inslagen av könsdiskriminering inom skatte- och avdragssystemen måste rensas ut. Varje form av sambesiktning, t ex av kapital, bör avskaffas. Skatte- och bidragsbestämmelser bör vara så utformade att pensionärer inte missgynnas.

Arvs- och förmögenhetsskatten skall också fortsättningsvis användas för att åstadkomma ekonomisk utjämning. Det i ett mindre företag arbetande kapitalet bör dock inte förmögenhets- eller arvsbesiktas. Kapitalet skall beskattas när det tas ur rörelsen.

Näringspolitik

Näringspolitikens uppgift är att bidra till ett konkurrenskraftigt näringsliv som kan ge en trygg sysselsättning. Näringspolitiken skall främst arbeta med generella medel. Staten bör avstå från detaljerad styrning av sektorer eller företag. Stöd till enskilda företag eller branscher riskerar att snedvrider konkurrensen och leda till ett felaktigt resursutnyttjande. En punktintriktad näringspolitik leder också till en centralisering av viktiga beslut och en koncentration av makten till få personer.

Mycket starka skäl måste finnas för att staten skall täcka förluster i enskilda företag. När staten av sociala skäl stöder företag måste åtgärderna vara tidsbegränsade. För att inte den statliga företagssektorn skall växa sig allt större måste också staten ha möjlighet att sälja företag eller delar av företag.

Statlig företagsamhet kan vara motiverad av arbetsmarknads- eller konkurrensskäl. Statliga företag som verkar inom samma branscher som enskilda företag måste konkurrera på lika villkor.

Förnyelse av produkter, utveckling av produktionsmetoder samt hög teknisk kvalitet är väsentliga konkurrensfaktorer. Uppfinnare måste ges goda villkor. Stimulans av forskning bör vara ett av de viktigaste medlen i den långsiktiga industripolitiken.

Ett viktigt led i industripolitiken är exportfrämjande insatser. Av betydelse är de växande marknaderna som u-länderna utgör. Tillgång till räntestödda exportkrediter, exportkreditgarantier och s k blandade krediter underlättar för svenska företag att konkurrera med företag från andra exportländer.

Ny teknologi och stora utvecklingsprojekt kan få en chans genom stora statliga beställningar. Som medveten beställare av stora projekt som annars inte skulle kommit till stånd - t ex inom energi-, tele- och dataområdena kan stat och kommun spela en roll för att främja svensk industris utveckling.

Staten kan efter ett offertförfarande uppdra åt privata företag att lösa näringspolitiska eller arbetsmarknadspolitiska uppgifter. Kommunal upphandling bör ske på affärsmässiga grunder. Kommunal egenverksamhet bör undvikas på områden där det finns en fungerande konkurrens. Konkurrens på lika villkor innebär också att företag som anlitas skall fylla sina medborgerliga skyldigheter, t ex genom att

betala skatter och sociala avgifter.

Regionalpolitik

Regionalpolitiken skall öka den enskildes möjligheter att fritt kunna välja arbete och bostadsort och åstadkomma en mer likvärdig ekonomisk, social och kulturell standard för landets olika delar.

Regionalpolitik är en viktig förutsättning för god hushållning med landets resurser.

Förutsättningen för att de svåra regionala balansproblemen skall kunna lösas är en ekonomisk politik som ger tillväxt i industrin. En jämnare regional standard skall uppnås genom att kostnaderna för produktionen sänks i områden med långvarig undersysselsättning. De medel som används skall stå till förfogande på lika villkor. Forskning och utbildning är resurser som bör utnyttjas som bas för regional utveckling och kan medverka till en ökad förädling nära råvaran.

För att uppnå regional balans, krävs en utjämning av avstånds- och klimatkostnaderna. Ett "rundare Sverige" skapas t ex genom att frakt-, tele-, flyg- och järnvägstaxor sänks för längre avstånd.

De sociala avgifterna bör differentieras och göras lägre i regioner med ett varaktigt överskott på arbetskraft. Tillgången på energi får allt större betydelse och bör i

högre grad användas som regionalpolitiskt instrument genom en differentierad prissättning.

Arbetsuppgifter och beslut inom statsförvaltningen bör decentraliseras till regional och lokal nivå. Vid förändringar i statlig verksamhet måste de regionalpolitiska effekterna beaktas.

Turistpolitiken bör utformas så att den utgör stöd till sysselsättningssvaga områden och anpassas till regionens förutsättningar. En ökad turism inom landet skall stimuleras. Utvecklingsfondernas befogenheter skall gälla även turistnäringen.

Arbetslivets villkor

Arbetet har en djupare funktion än att enbart trygga människors försörjning. Arbetet måste erbjuda möjligheter till personlig utveckling, kontakter med andra, trygghet och arbetsglädje. Arbetsdemokratin och de anställdas medbestämmande är ett viktigt medel att nå detta mål.

Målet för sysselsättningspolitiken skall vara arbete åt alla. Arbetslöshet får aldrig accepteras som ett medel i den ekonomiska politiken. Lönsamma företag är det bästa skyddet mot arbetslöshet.

Ungdomsarbetslösheten måste bekämpas. Alla ungdomar skall efter genomgången grundskola erbjudas antingen utbildning, praktik eller arbete. Övergången från skola till arbetsliv måste underlättas.

I flera avseenden behöver gränsen mellan arbetslivet och det övriga samhällslivet göras mindre markerad. Möjligheten till rörlig pensionsålder bör vidgas. De äldre måste få möjligheter att fortsätta i arbetslivet. Arbetslivet måste också bli öppnare gentemot ungdomar i utbildning. Det finns anledning att påminna om att en stor del av det arbete som utförs i samhället är obetalt. Det kan gälla tjänster inom familjen, mellan vänner eller i ideella föreningar. Också det obetalda arbetets värde måste erkännas. Den betalda och obetalda sektorn måste kunna existera sida vid sida. Skattelagstiftningen måste utformas så att normal hjälp grannar emellan inte blir skattepliktig.

Arbetslivet får inte utvecklas så att endast de fullt arbetsföra får arbete på den öppna marknaden medan allt fler människor sysselsätts i olika former av skyddat arbete. Att placera en växande grupp människor inom skyddad verksamhet eller att öka förtidspensioneringen är ingen lösning. Möjligheten att sänka arbetsgivaravgiften för den som anställer svårplacerad arbetskraft bör prövas.

Den tekniska utvecklingen skall inte användas bara till att ge effektivare produktion, utan också för att göra arbetsuppgifterna mer innehållsrika. En förutsättning för detta är att omläggningar i produktionsprocessen och införande av ny teknik sker med löntagarnas aktiva medverkan och att de sociala aspekterna finns med i planeringen.

Facklig solidaritet har varit och är en viktig förutsättning för en rättvis samhällsutveckling. Den solidariteten underlättas om organisationerna respekterar medlemmarnas politiska frihet. Sk organisationsklausuler, som kräver viss facklig tillhörighet för tillträde till ett visst arbete, skall inte få förekomma. De anställda skall ges verkligt inflytande- på sin arbetsplats och beredas goda möjligheter att bedriva facklig verksamhet på arbetsplatsen.

Antalet skador och olycksfall måste reduceras. Kemiska och psykiska risker i arbetsmiljön skall uppmärksammas mer än tidigare.

Arbetslivet bör präglas av flexibilitet. Arbetstiderna måste så långt möjligt anpassas till individernas egna önskemål. Införandet av flexitid stimuleras. De sociala förmånerna skall vara så utformade att de deltidsarbetande inte diskrimineras.

Frivillig rörlighet på arbetsmarknaden är viktig för ekonomin, för vitaliteten i företag och förvaltning och

för den enskildes utveckling. Faktorer som motverkar en arbetsmarknad präglad av sådan rörlighet bör förändras. Det gäller till exempel en överdriven och stelbent internrekrytering som skjuter faktiska meriter åt sidan samt principer för förmåner och meritvärdering som missgynnar dem som vill byta arbete och arbetsgivare. En ökad rörlighet av arbetskraft mellan offentlig och privat verksamhet bör eftersträvas.

Datapolitik

Datatekniken skall i ett liberalt samhälle styras och inte vara styrande. Den skall användas till att sprida makt och till att ge medborgarna bättre service och förbättrad information. Den skall öka allmänhetens insyn och kontroll över myndigheterna och den politiska beslutsprocessen.

Offentliga datasystem skall användas så att medborgarna får information om sina rättigheter och inte bara för att kontrollera att de fullgör sina skyldigheter. Offentlighetsprincipen måste tillämpas i praktiken i statliga och kommunala datasystem. Riksdag och regering måste få bättre praktiska möjligheter att följa och kontrollera utvecklingen av statliga datasystem. Hänsynen till allmänheten måste vara inbyggd i systemen.

Datatekniken knyter samman svenska datasystem med internationella. Detta vidgar kraven på säkerhet, integritet och insyn.

Alla datasystem av större samhälls betydelse måste ha särskilda spärrar mot sårbarhet och ha egna krisplaner. Integritetsriskerna med automatiserade betalningssystem för banker m fl bör bedömas mer noggrant än hittills.

Den personliga integriteten behöver värnas mer effektivt när allt fler uppgifter registreras på data.

Datainspektionens möjligheter att öva reell tillsyn över särskilt känsliga register bör ökas. Den enskilde måste ges rätt att besvara sig över beslut som datainspektionen fattat.

Datateknikens möjligheter bör tas tillvara både för att effektivisera produktionen och för att förbättra arbetsmiljö och arbetsinnehåll. Det kan medföra att arbetstillfällen försvinner, men också att nya skapas. Riskerna för att kvinnornas ställning på arbetsmarknaden försämras i samband med denna omvandling måste uppmärksammas. De anställdas personliga integritet på arbetsplatsen skall värnas när datasystem införs. De anställda måste få starkt inflytande över utvecklingen av datasystem, få tillgång till experthjälp och rätt att delta i forskningsprojekt om datorisering på arbetsplatserna.

Datatekniken ger nya och vidgade möjligheter till kommunikation mellan medborgare och myndigheter. Det ger chans att sprida makten. Skall detta bli verklighet krävs en ökad datautbildning.

Utvecklingen av ny, databaserad teknik ger större möjlighet att sprida verksamhet till olika delar av landet. Det blir också lättare att skapa arbetsplatser inom bekvämt avstånd från bostäderna. Det är då nödvändigt att se upp med riskerna att datatekniken samtidigt används för att centralisera de avgörande produktionsbesluten.

Televerkets verksamhet på dataområdet bör koncentreras på förmedling av datakommunikation. Den får inte utvecklas så att televerket utnyttjar sitt monopol till fördelar på områden där konkurrens är mer naturlig. Televerkets affärsdrivande verksamhet bör avskiljas från dess myndighetsuppgifter.

Miljövård

Människan är beroende av jordens resurser och måste förvalta dem för framtida generationer. Miljökraven är övergripande. Därför måste varje samhällssektor, t ex jordbruk, skogsbruk, industri etc ha ett miljöansvar inom sitt område. Hänsyn till miljön skall ingå som en naturlig del i all verksamhet och vila på kunskap om de ekologiska sambanden. Genom omorganisation skapas hälso- och miljövårdsnämnder i kommunerna. Ett särskilt miljödepartement inrättas.

Det är nödvändigt att miljövården nu i högre grad inriktas på förebyggande åtgärder. Genom en stegvis skärpt lagstiftning och en bättre samhällsplanering kan olika verksamheter bringas in i nya former som inte långsiktigt skadar de naturliga kretsloppen.

Marknadsekonomin skall utnyttjas för att främja en god miljö, bl a genom avgifter som gör att miljökostnaderna räknas in vid produktionen. I dag finns det en lång rad kostnader för miljön som får bäras av andra än dem som producerar och konsumerar varan.

Miljöavgifter skall därför användas som komplement till restriktioner och förbud. Om vi tillämpar principen att den som förorenar betalar, står inte miljön längre gratis till förfogande. Ekonomiska motiv skapas för den som förorenar att minska utsläppen. Varor eller tjänster som i dag medför stora miljökostnader, vilka nu inte finns inräknade i priset, blir därigenom dyrare och följaktligen mindre efterfrågade.

Försurningen av mark och vatten är en av våra största miljöfaror. Kraftfulla åtgärder måste vidtas för att minska svavelutsläppen i Sverige och internationellt. Betydande insatser i form av kalkning och andra metoder för att begränsa effekterna av det sura nedfallet måste vidtas. Ytterligare forskningsinsatser för att öka våra kunskaper om försurningen är nödvändiga.

Vi måste i högre grad gå in för återbruk av resurser. Målet är att genom resurssnåla processer och återvinning minimera sopor och avfall. En kommande naturresurs och miljölagstiftning bör innehålla ett generellt krav på återvinning. Det fordrar förändring i produktionen i riktning mot slutna system, samverkan mellan olika tillverkningsindustrier och sådan sammansättning av produkter att återvinning underlättas. Det som är avfall i en industri kan vara värdefull råvara för en annan. Förpackningar skall förses med en påskrift som talar om varans och förpackningens lämpliga slutbehandling. På så vis underlättar man för konsumenten att bidra till resurshushållningen och ta ansvar för miljön.

Lagstiftningen på miljöområden bör vidga rätten att överklaga myndigheters beslut i miljöfrågor samt garantera den enskildes möjligheter att få information och utöva inflytande. De enskilda människornas miljöansvar bör stimuleras.

De ideella miljöorganisationerna och grupperna är viktiga för hela samhället. De har ofta hårda krav på myndigheter och beslutsfattare men ställer även kunnande och engagemang till samhällets förfogande. De ideella organisationerna bör få bättre insyn och vidgade möjligheter att påverka beslut. Former för ökat samarbete mellan de miljövärdande myndigheterna och miljöorganisationerna bör eftersträvas.

Mark och vatten

Naturresurspolitiken skall säkerställa en uthållig hushållning med mark, vatten och andra naturtillgångar. Fysisk planering måste utgå från insikten om de ekologiska sambanden och medverka till att åstadkomma och säkerställa hushållning.

En lagfäst fysisk riksplanering skall finnas. Den skall utformas i samspel mellan regering och riksdag, kommuner och enskilda och syfta till att avväga skilda intressen mot varandra. Många allmänna intressen, t ex natur- och kulturvård, har svårt att hävda sig utan stöd i en sådan planering.

Tyngdpunkten i planeringen ligger på det lokala planet. Kommunernas inflytande bör förstärkas. En översiktlig, heltäckande fysisk planering bör komma till stånd i kommunerna. Kommunerna skall ha en bra planberedskap för att kunna tillgodose behovet av mark för industrier, bostäder, rekreationsområden, etc.

Det kommunala vetot mot miljöförstörande anläggningar är viktigt. För att anläggningar av synnerligen stort riksintresse skall komma till stånd, bör dock riksdagsbeslut kunna upphäva ett kommunalt veto, då ingen annan lösning står att finna.

Nationalparker har inrättats för att bevara särskilt värdefull natur åt kommande generationer. Det är nödvändigt att nationalparkerna skyddas på ett bättre sätt än hittills. Några ytterligare ingrepp skall inte tillåtas. Ytterligare nationalparker bör tillkomma liksom andra former av skydd för värdefulla naturområden. Markägarna bör i möjligaste mån erbjudas ersättningsmark.

Riktlinjer i den fysiska riksplaneringen ger ett skydd för värdefulla naturområden, bl a obrutna fjällområden, för vissa outbyggda älvar och vissa kustområden. Dessa områden måste ges ett starkare skydd.

Jord, skog och fiske

Det svenska lantbruket är främst en kombination av jord- och skogsbruk som tillsammans utgör en viktig del av näringslivet. Åkermarken är en viktig naturresurs som i möjligaste mån bör användas för jordbruksproduktion. Det är viktigt att odlingsbygderna hålls befolkade och levande. Lantbruket har också betydelse för landskapsvården.

Jordbrukspolitiken bör även fortsättningsvis inriktas på att bibehålla nuvarande åkerareal, ge jordbrukarna en med jämförbara grupper likvärdig standard och producera livsmedel av hög kvalitet till rimliga priser. Inom ramen för denna politik bör inslaget av marknadsekonomi och frihandel öka.

De nuvarande livsmedelssubventionerna bör successivt avvecklas. De fördelningspolitiska effekterna kan uppnås bättre med andra medel såsom barnbidrag, pensioner etc. Monopol inom livsmedelssektorn bör bekämpas. Sårbarheten i livsmedelsförsörjningen bör minskas.

Sambandet mellan kost och hälsa måste uppmärksammas mer. Konsumenterna måste ges bättre information om hur olika livsmedel behandlas. Färgämnen, konserveringsmedel och bestrålning av mat

måste användas restriktivt.

Enskilt ägda familj jordbruk bör vara den dominerande ägandeformen. Problemet med jordbrukets kapitalförsörjning är stort och bör motverkas genom bl a ändrad beskattning. Goda förutsättningar skapas för deltids- och kombinationsjordbruk. Det traditionella, småskaliga och miljöanpassade jordbruket bör få en förbättrad ställning. Detta kan exempelvis ske genom omfördelningar inom jordbruksprisregleringens ram.

Miljövårdsintressena måste få en större tyngd i jordbrukspolitiken. Hänsyn till miljön skall ingå som ett normalt led i allt jordbruk. Det är angeläget att bevara omväxlingen i jordbrukslandskapet och de rester av äldre odlingslandskap som fortfarande finns kvar.

Jordbrukets stora användning av bekämpningsmedel och handelsgödsel är ett allvarligt miljöproblem. Användningen av dessa medel bör minska. Ett första steg är att införa en miljöavgift på dem. Därigenom blir de dyrare med en minskad användning som följd. Samtidigt får vi resurser till den ökade satsning på alternativ i form av växtförädling, forskning om alternativa odlingsformer och bekämpningsmetoder mm, som är nödvändig.

Trädgårdsnäringen har stor betydelse för livsmedelsberedskapen och regionalpolitiken. Förutsättningarna för en inhemsk trädgårdsnäring bör bibehållas.

Skogsnäringen är av stor betydelse för vårt lands ekonomi och sysselsättning. Skogen måste skötas så att den ger en hög och värdefull avkastning också på lång sikt. Samtidigt måste skogsbruket ytterligare anpassas till miljövårdens övergripande krav. Skogsindustrins behov av regelbunden virkesförsörjning måste i möjligaste mån tillgodoses. Långsiktigt måste dock industrins virkesbehov anpassas till skogens produktionsförmåga.

Behov finns av en bättre skogsvård och en jämnare avverkning. Ökade stimulanser därtill bör komma till stånd, främst genom en förändrad skogsbeskattning.

De negativa konsekvenserna av modernt skogsbruk måste uppmärksammas mer. BI a måste reglerna om skogsbrukets generella hänsyn till naturvården och andra allmänna intressen skärpas. Särskild hänsyn bör tas till utrotningshotade växt- och djurarter.

Skyddet bör öka för naturtyper som hotas av modernt skogsbruk, t ex urskogar, ädellövskogar och våtmarker.

Skogsmarken är ofta splittrad på ett stort antal ägare, varav många bor på annat håll eller är dödsbon. Detta försvårar ett effektivt skogsbruk. Sammanslagning och överföring till aktiva brukare bör stimuleras liksom samverkan över ägo gränserna. Rationella familjeföretag med både jord- och skogsbruk bör eftersträvas.

Skogsmark från staten, kyrkan och bolagen bör kunna användas för att bygga upp sådana företag.

Renskötseln är en viktig näringsgren i våra mest utpräglade glesbygder samtidigt som den utgör en förutsättning för den samiska kulturen. Samhället bör garantera renskötselns fortlevnad. Ökad hänsyn bör tas till dess intressen vid beslut om markanvändning i berörda områden.

Bevarandet av en svensk fiskerinäring är ett nationellt intresse. De som är verksamma inom denna näring skall ha en standard likvärdig med jämförbara grupper. Genom internationellt samarbete skyddas fisketillgångarna mot överutnyttjande, föroreningar etc och garanteras principen om konkurrens på lika villkor mellan olika länders fiskare. Fiskegränsen i Östersjön skall enligt internationella principer dras mitt emellan Gotland och Lettland. Fiskodling i olika former bör stödjas.

Människan har ansvar för hur djuren behandlas. Animalisk livsmedelsproduktion bör bedrivas på ett sådant sätt att djuren inte plågas.

Sverige bör verka för att jordens utrotningshotade djurarter skyddas.

Djurförsök bör så långt som möjligt ersättas med andra metoder.

Energi

Energi politiken måste främst inriktas på att bryta oljeberoendet och att avveckla kärnkraften. Målet är att trygga landets energiförsörjning och få fram sådana alternativ - främst inhemska och förnybara - som på sikt kan ersätta såväl kärnkraft som fossila bränslen.

Oljan måste successivt ersättas med andra energiråvaror. En begränsad introduktion av kol bör komma till stånd för att användas i kommunala hetvattencentraler och kraftvärmeverk. I områden där det är ekonomiskt rimligt bör värmeförsörjningen dock baseras på inhemska energiråvaror som t ex skogsavfall och torv. Oljeersättningen måste genomföras så att ett nytt beroende av någon annan enskild energikälla undviks. Genom att basera energiförsörjningen på en mångfald av råvaror kan vi minska sårbarheten vid internationella konflikter och andra störningar i tillförseln.

Alla energikällor påverkar omgivningen. Olika energikällor måste vägas mot varandra, med hänsyn till

de olika energikällornas miljöpåverkan, effektivitet, samhällsnytta och kostnader. Genom en övergång till förnybara energikällor minskas uttömningen av jordens ändliga resurser. Genom ny teknik för förbränning och rening kan utsläppen från t ex kol och olja minskas. Genom en decentraliserad energiproduktion minskas riskerna för energiförsörjningen vid oföretsda händelser och olyckor. Ingen kärnkraftsutbyggnad skall förekomma utöver pågående program. Säkerheten vid reaktorerna skall förbättras. Det är inför kärnkraftens avveckling angeläget att undvika en alltför omfattande användning av direktverkande elvärme.

Energipolitiken har hittills alltför ensidigt varit inriktad på att tillgodose en ständigt växande efterfrågan. Vi måste hushålla med energin. Ökningen av Sveriges energikonsumtion måste hejdas. Detta bör i första hand åstadkommas med ekonomiska styrmedel.

Ytterligare insatser krävs för forskning, utveckling och demonstration av ny teknik för energianvändning. Viktiga inslag i forskningsprogrammet är också att påskynda ny energibesparande teknik.

Miljökraven inom energisektorn bör fortlöpande skärpas. Höga miljökrav måste från början ställas på nya energislag. Inga sådana får tas i bruk förrän miljökonsekvenserna klarlagts och befunnits acceptabla. Åtgärder för att minska utsläppen av skadliga ämnen i avgaser från kraftverk och värmeverk, industrier, villapannor och fordonstrafik är nödvändiga. Särskilt angeläget är att snabbt minska utsläppen av förorenade ämnen.

Ytterligare insatser krävs för att minska riskerna i samband med oljetransporter. Säkerheten till sjöss - framför allt i våra skärgårdar - måste förbättras. Större tankfartyg bör förbjudas i Östersjön. Sverige skall aktivt främja internationell lagstiftning i samband med olje och gashantering.

De outbyggda älvarna och andra värdefulla älvsträckor ges ett varaktigt skydd mot exploatering.

Bostäder

Bostadskonsumternas önskemål måste vara utgångspunkten för bostadsplaneringen. Bostadsområdena bör innehålla varierad bebyggelse och olika upplåtelseformer. Alternativa förslag beträffande bostädernas och bostadsmiljöernas utformning skall presenteras på ett begripligt sätt och de ekonomiska konsekvenserna skall klarläggas. Samråd och information bör påbörjas i ett tidigt skede både vid ny bebyggelse och förnyelse av äldre. Boendegrupper bör få presentera egna alternativ och vara en referensgrupp till kommunen. Kommundelsråd eller kommundelsnämnder - som bör vara direktvalda lokala organ - är ett bra medel att demokratisera bostadsplaneringen.

Att kvalitativt förbättra redan befintliga bostadsområden blir en viktig framtidsuppgift. Miljön måste fungera för alla. Upprustning av äldre bostadsområden måste ske i nära kontakt med dem som bor i området. Vi måste bevara fungerande miljöer så att de boende kan bo kvar till rimliga hyror. Genom lånemöjligheter och enklare normer för ombyggnad kan moderniseringen av det äldre bostadsbeståndet bli ett realistiskt alternativ till rivning och nybyggnad.

Eftersatt underhåll i främst flerbostadshusen kräver åtgärder i stor skala. De boende ges möjlighet att ta ansvar för underhållsarbetet i den egna lägenheten.

Husföreningar, boendegrupper, byalag, kvartersråd eller villaägareföreningar bör uppmuntras och kan aktiveras genom att kommunen aktivt efterfrågar synpunkter från de boende och överlåter konkreta uppgifter på föreningarna.

Ökade möjligheter bör skapas för dem som önskar att äga sin egen bostad. En ökad satsning på bostadsrätter är ett steg i rätt riktning. Boende i hyreshus skall ha rätt att förköpa huset när fastighetsägaren vill sälja. Hjälpt med att klara av de tekniska, juridiska och ekonomiska problemen vid övertagandet bör erbjudas de boende. Enskilda skall kunna få hjälp att skaffa bostadsrätt genom kommunal borgen.

Förvaltningen av bostäder skall så långt möjligt handhas av de boende själva. Hyresgästerna bör ges möjlighet att "arrendera" den fastighet de bor i. Om inte boendedemokratin utvecklas bör prövas en särskild lag där de boende oavsett boendeform tillförsäkras inflytande över sin bostad och närmiljö. Val av bostad skall inte bestämmas av skillnader i ekonomiska villkor mellan olika upplåtelseformer. Folkpartiet eftersträvar ekonomisk rättvisa i boendet. Detta kräver ett låne- och skattesystem som fungerar även i en inflationsekonomi, dvs ett låne- och skattesystem som tar större hänsyn till reala förändringar än dagens. I ett sådant system kan de generella subventionerna reduceras kraftigt. Boendesegregation skall motverkas. Bostadssociala inventeringar kan utgöra underlag för åtgärdsprogram mot segregation.

Bostadskostnaderna skall hållas nere genom konkurrens på likvärdiga villkor. Samarbete mellan de

boende är ett sätt att öka gemenskapen samtidigt som man också kan hålla boendekostnaderna på en rimlig nivå. Det finns all anledning att stimulera experiment på detta område. Efterfrågan på kollektiva boendeformer måste tillgodoses och möjligheterna att i högre grad utnyttja självbyggeri bör prövas. Institutionsboendet bör kraftigt minska genom att anpassade lägenheter med service ställs till förfogande. Kraftfulla insatser måste göras mot byggkrånglet. Många detaljbestämmelser kan avvecklas.

Trafikpolitik

Trafikpolitiken syftar till bättre och billigare transporter av människor och gods till, från och inom Sverige. Samtidigt måste trafiken bli säkrare och mindre störande för miljön. Trafikens regionalpolitiska effekter måste beaktas.

Bostäder och arbetsplatser bör i så stor utsträckning som möjligt läggas nära varandra för att minska transporterna. Biltrafiken i tätorternas centrala delar och inom bostadsområdena skall begränsas. Bilfria cityområden skall främjas. Genomfartstrafik bör ledas förbi stadskärnorna.

Människor i glesbygd måste tillförsäkras en god trafikstandard. De regionala trafikorganen bör få större inflytande över de statliga vägslagen till länen.

Kollektivtrafiken bör byggas ut och vid all trafikplanering måste hänsyn tas till dem som inte har bil. En satsning på kollektivtrafik är av starkt miljöpolitiskt intresse genom att den skapar förutsättningar för att minska privatbilismen. Förutsättningarna är störst i städer och tätorter. Det är också i dessa områden som miljöproblemen är störst. Medan utsläppen av flertalet andra föroreningar minskat har utsläppen från biltrafiken ökat. Reningsinsatserna har inte uppvägt trafikökningen. En utbyggnad av cykelvägnätet i tätorterna är viktig.

Ett åtgärdsprogram skall genomföras för att minska avgasproblemen. Det bör bli en innebära införande av blyfri bensin och avancerad avgasrening. En övergång till alternativa drivmedel bör påskyndas.

Rätt nyttjad ger privatbilismen stora fördelar. Problemen med trafikolyckor, buller och avgaser måste mötas

genom aktiva åtgärder. I storstädernas cityområden bör privatbilismen begränsas.

Hundratals människor dödas varje år i trafiken och mångdubbelt fler skadas svårt. Krafttag måste tas mot trafikolyckorna och mot alkohol i trafiken. Barnen och andra oskyddade trafikanter måste värnas. En systematisk genomgång av olycksfrekvensen på olika platser måste göras. En bred satsning på att minska bilolyckorna måste ske. Säkerhetskraven på bilar skall successivt skärpas. Trafikundervisningen skall börja i förskoleåldern och fullföljas under hela skoltiden. Informationen genom massmedia bör utökas. Hastighetsbegränsningar är ett viktigt inslag i trafiksäkerhetsarbetet.

Stora mängder farligt gods transporteras på vägarna utan tillfredsställande tillsyn och kontroll. Lagarna måste skärpas och kontrollen förbättras. Trafik med farligt gods bör undvikas inom känsliga områden t ex i bostadsområden och vid grundvattentäkter. Insatsberedskapen vid olyckor skall höjas.

Järnvägen är ett i många fall överlägset trafikmedel. Den är miljövänlig, energisnål, effektiv och förhållandevis säker. Vår trafikpolitik måste inriktas på att stärka järnvägens resurser och konkurrenskraft. Det nuvarande järnvägsnätet bör därför i huvudsak bevaras och utvecklas. Samtidigt bör en större del av de långväga transporterna ske på järnväg. Snabbtåg bör införas snarast möjligt. Varje bansträcka måste prövas i ett samhällsekonomiskt perspektiv. Olönsamma bandelar kan ha stor regionalpolitisk betydelse och bör kunna bevaras av den anledningen. Möjligheten att transportera bilar längre sträckor på järnväg bör tillvaratas.

Sjöfartens del av transporterna bör öka, detta bör gälla även kust- och inlandssjöfarten och kan åstadkommas genom bl a ekonomiska styrmedel.

Säkerheten till sjöss måste förbättras genom satsning på bl a aktivt arbete i internationella sjösäkerhetsorganisationer, effektivare kontroll av fartyg, trafikövervakning, bättre sjökort, trafikseparation, utökad lotsning, farledsförbättringar, utbildning och information.

Inrikesflyget har en viktig uppgift att förbinda landets delar och måste på ett tillfredsställande sätt komplettera övrig kollektivtrafik.

Socialpolitik

Folkpartiet arbetar för ett samhälle där de sociala klyftorna kunnat överbryggas. Det blir ett samhälle där människor med skilda förutsättningar ges likvärdiga chanser och kan mötas i gemenskap utan avseende på samhällsställning.

Socialpolitiken skall undanröja otrygghet, underlätta gemenskap, förbättra de ekonomiska villkoren för eftersatta och ge varje människa den vård eller hjälp som hon behöver. Sociala åtgärder skall utformas så att valfriheten ökas. De skall utgå från den enskildes ansvar för sig själv och andra och kännetecknas av respekt för varje människas värde och integritet.

Skador, sjukdom och sociala problem skall så långt som möjligt förebyggas. Samhällsplanering, utbildning, arbetsmarknadspolitik, arbetarskydd och hälsovård spelar här en viktig roll. Erfarenheter från det sociala arbetet måste få påverka samhällsplanering och andra förebyggande insatser. Samverkan mellan olika samhällsorgan på vårdområdet måste fungera bättre.

Kommunernas socialtjänst skall allt mer arbeta uppsökande och försöka få till stånd fungerande grannskap. Stöd till enskilda skall syfta till att så snart som möjligt hjälpa den berörde att klara sig själv. Någon form av socialjour bör finnas i alla kommuner.

En väl utbyggd och samordnad socialförsäkring skall ge trygghet vid sjukdom, invaliditet, arbetslöshet och på äldre dar. Ersättningen bör bygga på inkomstbortfallsprincipen. Reglerna måste kunna överblickas och förstås av den enskilde. Skatter och bidrag skall användas för ekonomisk utjämning. Män och kvinnor skall behandlas lika inom socialförsäkringen. Familjepensioneringen bör omvandlas till en allmän egenpension, som innebär att var och en bygger upp sin egen pensionsrätt. Hemarbete med vårdansvar bör ge rätt till ATP och bättre sjukersättning.

En allmän arbetslöshetsförsäkring, finansierad genom avgifter, bör införas. Den bör ge ersättning åt alla som är beredda att ta arbete men inte kan få något.

Ideellt arbete och frivilliga insatser måste få spela en allt större roll i uppbyggnaden av samhällets gemenskap, vård och omsorg. Ideella och religiösa organisationer samt enskilda måste engageras i socialt arbete i vid mening. Den sociala omvårdnaden skall utformas så att frivilliga insatser i samverkan med den anställda personalen underlättas.

Handikappade

Handikapp är ett funktionshinder i förhållande till den omgivande miljön. Det är samhället i stort som måste förändras för att handikappade människor skall kunna komma med i samhällsgemenskapen. Om människor med handikapp isoleras blir samhället sämre för alla.

Handikapporganisationerna spelar en viktig roll som språkrör för handikappade människor.

Handikapporganisationernas synpunkter måste tillmätas stor vikt i samhällsplaneringen.

Människor med handikapp skall ha rätt till meningsfullt arbete. För att motverka förtidspensionering måste kraftigare ansträngningar göras för att förmå arbetsgivare att anställa människor med handikapp. Stat och kommun bör gå före. Handikappade bör genom ett bättre stöd ges möjlighet att praktisera på olika arbetsplatser.

Bostäder och offentliga miljöer skall utformas så att de tar hänsyn till handikappades behov. Allmänna färdmedel bör i större utsträckning handikappanpassas. Färdtjänst bör till en låg kostnad erbjudas den som på grund av handikapp inte kan utnyttja allmänna färdmedel. Ledsagartjänsten bör byggas ut.

Frågan om dagstidningar för synskadade måste lösas och bibliotekets service med talböcker byggas ut. Texttelefon införes för döva. Text-TV byggs ut och elektronisk teknik används med speciellt syfte att öka de handikappades möjligheter att delta i samhällslivet.

Handikappade skall så långt det är möjligt bo i egen bostad och inte på institution. Det kräver bättre boendeservice.

Närstående som utför dygnet-runt-vård bör kunna få ekonomisk ersättning för sin arbetsinsats, t ex genom kommunal anställning.

Nödvändiga institutioner bör göras små och förläggas ute i samhället. Handikappade barn skall ges sådant stöd att de som regel kan gå i vanliga skolklasser. Särskilda klasser för handikappade bör ligga i vanliga skolor.

Hälsa- och sjukvård

Alla människor har rätt till god sjukvård oavsett inkomst och bostadsort. En ökad satsning på förebyggande åtgärder, hälsouppläsning och friskvård är nödvändig för att vårdbehovet i framtiden skall kunna dämpas. Den förändring som skulle kunna förbättra folkhälsan mest är en varaktig minskning av tobaksrökningen och alkoholkonsumtionen. Kraftfulla insatser måste göras för att minska antalet olycksfall, både i trafiken, i hemmen, på arbetsplatserna och i övrigt. Företagshälsovården skall ännu mer inriktas på förebyggande

åtgärder. Varje människa måste få sådana kunskaper att hon kan ta större ansvar för sin och sina närmastes hälsa. Motion och goda kostvanor bör stimuleras.

Såväl av mänskliga som av ekonomiska skäl bör en förskjutning ske inom sjukvården till förmån för öppen vård, hemsjukvård och mindre sjukhem. Ett system med husläkare bör införas i hela landet. Det innebär att varje människa får rätt att höra till en allmänläkare, som hon går till i första hand.

Husläkärsystemet bör i huvudsak organiseras med vårdcentraler, som även har ansvar för jour under större delen av dygnet. Den specialistvård som kan vara motiverad vid vårdcentralerna bör i princip ges i form av konsulttjänster från sjukhusen.

Principen om det fria läkarvalet måste upprätthållas. Privatpraktiserande läkare och enskilda sjukhem skall även i framtiden finnas vid sidan av den offentliga vården. Åtgärder skall vidtas för att underlätta för de läkare som vill driva egen läkarpraktik.

Den slutna psykiatriska vården vid mentalsjukhus skall minskas i takt med att öppna vårdformer kan ta över ansvaret.

Patienterna bör stimuleras att själva ta större ansvar för vården. Anhöriga och andra frivilliga krafter bör tas till vara i vårdarbetet, i samråd med den anställda personalen. Den andliga vården genom svenska kyrkan och andra trossamfund bör ges goda arbetsmöjligheter.

Varje människa skall ha rätt att dö så värdigt och smärtfritt som möjligt. All sjukvårdspersonal bör utbildas för att kunna ge människor i kris, bl a döende patienter och deras anhöriga, en god omvårdnad, präglad av respekt för den enskildes inställning i religiösa och etiska frågor. Minoritetsgruppers speciella situation, bottnande i annan religiös och kulturell bakgrund, måste särskilt uppmärksammas i utbildningen. Personalen bör också få kunskap att hantera sina egna reaktioner inför personliga kriser. Rätt till ledighet från arbetet för att vårda långtidssjuka eller döende anhöriga bör införas. Närstående som vill vårda en långtidssjuk person hemma bör ges stöd, antingen via sjukförsäkringen eller av landstinget i form av anställning.

Rätt till smärtlindring vid förlossning skall tryggas. Alla kvinnor skall ha möjlighet till bröstcancerundersökningar och ges ökad kunskap om självundersökning.

Förebyggande insatser för att minska antalet aborter krävs. Sex- och samlevnadsundervisning måste förbättras och utökas, så att den genomförs i hela landet.

Skyddet för patientens integritet skall förstärkas. Patienten bör ges verklig möjlighet att ta ställning till vårdens innehåll. Därför krävs en bättre information. Uppgifter om patienten skall i princip inte lämnas ut utan hans medgivande. Landstingens förtroendenämnder bör kompletteras med patientombudsmän som är fristående från sjukhusen och har till uppgift att ta till vara patientens intressen vid konflikt med vårdgivarna.

Den medicinska forskningen skall stödjas. Forskning inom eftersatta områden som omvårdnadsforskning och forskning inom närvården bör utökas. Genom etiska kommittéer säkerställs ett lekmannainflytande över att forskningen följer godtagna moraliska regler.

Folk tandvården byggs ut så att den tillsammans med de privata vårdgivarna tillgodoser efterfrågan av tandvård. Tandläkare ges rätt att utan begränsningar öppna privatpraktik. Förebyggande tandvård bör främjas. Informationen om tandhygien förbättras.

Läkemedelsindustrin skall arbeta i konkurrens och utan statliga monopol, men under samhällets kontroll och insyn. Kontrollen över läkemedelsreklamen skärps.

Alkohol, narkotika och tobak

Användningen av alkohol, narkotika och andra gifter är vårt största medicinska och sociala problem. Skadeverkningarna är omfattande för missbrukarna, deras anhöriga och samhället. En framgångsrik alkoholpolitik måste bygga på samförstånd mellan nykterister och alkoholkonsumenter. En av dess grunder är insikten att det krävs solidaritet och hänsyn gentemot de medmänniskor som är eller riskerar att bli alkoholskadade. Föräldransvaret och de vuxnas goda föredöme har också avgörande betydelse för möjligheterna att minska alkoholförbrukningen.

Missbruket måste bekämpas både genom insatser för t ex bättre gemenskap i samhället, full sysselsättning och meningsfull fritidsverksamhet och genom att minska drogernas tillgänglighet.

Ungdomars och ideella organisationers initiativ till drogfria aktiviteter måste stödjas.

Den totala konsumtionen av alkohol måste pressas tillbaka för att minska skadorna. Ett flerårsprogram för minskad alkoholkonsumtion bör antas. Om programmet inte ger resultat bör någon form av inköpsbegränsning övervägas.

En legitimationskontroll som upprätthåller dessa regler skall införas.

Ett av alkoholpolitikens mest effektiva verktyg är prissättningen. Alkoholbeskattningen bör därför användas aktivt i syfte att minska konsumtionen.

Informationen om drogers skadeverkningar måste öka, framför allt till barn, ungdom och föräldrar. Informationen skall syfta till att påverka alkoholvanorna i vårt samhälle, inte bara rikta in sig på missbruket. Det måste också starkt betonas att föräldrars inköp av alkohol till minderåriga barn är olagligt. Informationen om och forskningen kring alkoholens skadeverkningar på fostret måste utökas.

Principen om nykterhet i all trafik, både till lands och till sjöss, skall upprätthållas. All offentlig representation bör vara spritfri. Kommuner bör förbjuda alkoholförtäring på allmän plats. Ungdomar som uppträder berusade på offentliga platser bör tas om hand och i första hand föras hem.

Sverige skall internationellt verka för att vinna gehör och respekt för vår narkotikasyn. Kampen mot narkotikamissbruket måste intensifieras. Ingen befattning med narkotika som inte är medicinskt motiverad skall accepteras. Drogfrihet måste garanteras på fängelserna. Tullen och polisen måste få resurser för att förhindra införsel och försäljning av narkotika.

Berusade och narkotikapåverkade som omhändertags bör efter avgiftning erbjudas vård och andra stödåtgärder. En fungerande vård för missbrukare bör byggas upp i samarbete mellan polis, socialtjänst och landsting. Ideella organisationers insatser i vården skall tas tillvara och ges ökat stöd.

Behandlingen av missbrukare bör om möjligt ske frivilligt. Initiativ till vård bör tas på ett tidigt stadium. Möjlighet till tvångsomhändertagande måste dock finnas. Då måste rättssäkerhetens krav tillgodoses genom domstolsförfarande, rätt att överklaga och rätt till juridiskt biträde. Regler bör införas om någon form av kontraktsvård, som gör det möjligt att träffa avtal med missbrukare om vård under viss tid.

Tobaksrökning är ett allvarligt hot mot folkhälsan. Det behövs fortsatta kampanjer för att minska rökningen. Rökfri arbetsmiljö skall vara regel. Rätten att slippa tobaksrök vid besök hos myndigheter och offentliga serviceinrättningar bör lagfästas. Beskattningen skall användas mer aktivt för att bringa ned tobakskonsumtionen. Hjälp till rökavvänjning bör ges inom alla landsting och ersättas av sjukförsäkringen.

Familj och barn

Familjelivet skall främjas. Föräldrarna har huvudansvaret för barnens vård och fostran. Familjepolitiken skall underlätta för familjen att ge barnen en trygg och stimulerande uppväxtmiljö.

Familjepolitiken skall också syfta till jämställdhet mellan kvinnor och män och valfrihet för individer och familjer. Både kvinnor och män måste få möjlighet att förena sitt familjeansvar med en yrkesinsats utanför hemmet. Familjens medlemmar bör dela ansvaret för hemarbetet.

Det får inte vara så att människor på grund av brister i samhället avstår från barn som de egentligen skulle vilja ha. Barnen är ett löfte för framtiden. Ger vi våra barn en trygg uppväxt och en god start skapar vi samtidigt förutsättningar för ett bättre samhälle. Det ställer krav på god barnomsorg och annan samhällsservice, rimliga arbetstider för småbarnsföräldrar och bättre ekonomiska villkor för barnfamiljerna.

Genom en utjämning av försörjningsbördan mellan dem som har barn och dem som inte har barn skall en ekonomisk standardhöjning för barnfamiljerna åstadkommas. Det allmänna barnbidraget är grunden för denna utjämning. Det bör kompletteras med ett obeskattat vårdnadsbidrag till familjer med små barn. Stödet till flerbarnsfamiljer måste öka. Marginaleffekterna inom familjestödet skall mildras.

Rätten till ledighet och kortare arbetstid för vård av barn är väsentlig och får inte inskränkas. I stället bör den ekonomiska ersättningen för inkomstbortfall byggas ut då resurserna medger det. Speciell hänsyn måste tas till småbarnsföräldrarna i arbetslivet. Det bör t ex ges möjlighet till sådana arbetstider att alla barn kan vara hemma på natten.

Familjepolitiken måste stimulera pappan att dela ansvaret för hemarbete och vård av barn. Faderns rätt till ledighet i samband med förlossningen bör därför utökas. Ett större utnyttjande av föräldraförsäkringen från fädernas sida bör eftersträvas.

En allmän föräldrautbildning skall ge kunskaper om barns behov och utveckling samt återkommande möjligheter att byta erfarenheter med andra föräldrar. Båda föräldrarna bör vara med och skall stimuleras att delta genom uppsökande verksamhet. Att anordna föräldrautbildning skall vara obligatoriskt för kommuner och landsting.

Kommunernas barnomsorg måste byggas ut så att alla som vill kan få plats för sina barn i den form av omsorg som de önskar. Barnomsorgen skall vara till för barnens skull och måste vara av god kvalitet. Sträng hushållning med resurserna är nödvändig för att klara efterfrågan inom rimlig tid. Föräldramedverkan inom den kommunala barnomsorgen bör uppmuntras.

Stöd från det allmänna bör utgå till enskilda förskolor som uppfyller av samhället ställda krav. Stödet bör ges en generös utformning utan att pedagogiska mål eftersätts. Föräldrar som går samman för att gemensamt klara barnomsorgen bör ges stöd.

Barnstugor och lägenhetsdaghäm bör i största möjliga utsträckning läggas så att barnen kan vara i sitt eget bostadsområde. Varje barnstuga bör få en lokal styrelse där föräldrar och personal ingår.

Familjedaghem av god kvalitet måste finnas för att ge valfrihet. Öppna förskolor bör byggas ut, dels som ett stöd för familjedaghemmen, dels som en kontaktmöjlighet för föräldrar som är hemma med sina barn.

Deltidsförskolan ger barnen stimulans och gruppträning. Den bör snarast byggas ut så att den kan ta emot alla femåringar vars föräldrar så önskar. På sikt bör alla tre- och fyraåringar beredas plats.

Fritidshem och skolor bör i ökad utsträckning samverka. På sikt bör de nuvarande fritidshemmen ersättas med tillsyn och fritidsaktiviteter inom skolans ram. Detta bör kombineras med möjligheter för barn att under de första skolåren behålla sin plats i daghem eller familjedaghem.

Familjerådgivningen bör byggas ut så att alla som behöver kan få hjälp med samlevnadsproblem. Den bör ges en självständig ställning så att full anonymitet garanteras.

Skyddet mot olycksrisker i barns miljö bör förbättras. Barns rättsliga ställning skall stärkas. Barnet bör vid rättsliga tvister få ett ombud som tillvaratar dess intressen. Den som anmäler misstanke om barnmisshandel måste garanteras anonymitet.

Aktivitet och trygghet för de äldre

De äldres möjligheter att påverka samhället och delta i yrkeslivet skall öka. Det är en viktig uppgift att organisera samhällsarbetet så, att det ger utrymme för både nödvändig förnyelse och respekt för de äldres erfarenheter.

Övergången från yrkesarbete till pensionering bör i framtiden ännu mer än nu anpassas efter den enskildes önskemål. Den skall kunna ske stegvis och vid tidpunkter som väljs individuellt. En rättighet för äldre att arbeta betyder större flexibilitet i pensionssystemet och fler arbetstillfällen för äldre - i många fall deltidsarbeten. Skatte- och bidragsregler bör inte motverka arbetsinsatser.

Med stigande folkhälsa kommer många av dem som har lämnat yrkeslivet att ha krafter kvar för åtskilliga års frivilligt samhällsarbete. Det är en tillgång som måste utnyttjas bättre.

Äldre människor måste så långt deras hälsa medger få möjlighet att bo kvar i sin invanda miljö. Även särskilda pensionärsbostäder bör utformas som ett självständigt boende. För detta krävs en utbyggd hemservice och hemsjukvård, så att var och en kan få den vård och omsorg som behövs.

Antalet mycket gamla ökar och därmed behovet av sjukvård. Även den som behöver sjukvård bör kunna bo kvar nära anhöriga och vänner. Därför behövs en omflyttning av resurserna från stora till små sjukhem. Sjukavdelningar bör byggas i anslutning till servicehus för äldre.

Forskningen kring åldrandet skall byggas ut.

Kriminalvård

Den ökade brottsligheten i vårt land är ett allvarligt problem. Människor måste få bättre trygghet både till sin person och för sin egendom. Vandalism kan aldrig tolereras. Den ekonomiska brottsligheten måste med kraft motverkas.

Arbetet på att förebygga brott måste intensifieras. Genom sociala reformer skall framväxten av goda uppväxtmiljöer främjas. En närmiljö där det råder gemenskap och där människor känner ansvar för varandra ger en bra grund för detta arbete.

Kriminalitetens offer måste få ersättning utan långa utredningstider och byråkratiskt krångel och ges stöd i sin svåra situation. Kvinnohus och social jour för våldtagna och misshandlade kvinnor bör stödjas av samhället. Sexklubbar skall förbjudas.

Kriminalvården skall präglas av humanitet och strävan till återanpassning av den som har begått brott. Slutet vård bör så långt möjligt undvikas. Ökad satsning skall ske på frivård.

Nya sanktionsformer, t ex någon form av samhällstjänst, bör prövas vid vissa lagöverträdelser.

Behandlingsplanen vid anstaltsvistelse skall omfatta också en tid efter frigivningen. Kriminalvården måste samverka med socialtjänst och andra myndigheter så att bostad och arbete eller utbildning kan ordnas före frigivning. Frivilliga insatser som kan stötta den frigivne bör stimuleras.

Möjligheterna till frigång för arbete utanför anstalt bör vidgas. Hårdare regler är dock motiverade när det gäller dem som har begått grova våldsbrott, grova narkotikabrott eller varit inblandade i annan organiserad brottslighet.

Fängelserna måste hållas fria från narkotika. Lagstiftningen måste ge möjlighet till de åtgärder som är

nödvändiga för att kontrollera detta.

För unga lagöverträdare kan fängelse bli inkörsporten till livslång kriminalitet. De skall därför i princip tas om hand inom socialtjänsten och om möjligt placeras i familjehem.

Flyktingpolitik

Det ingår i Sveriges internationella ansvar att ta emot människor som tvingas fly på grund av sin politiska uppfattning, ras eller religion. I enskilda fall kan också starka humanitära skäl tala för att Sverige skall tillåta människor att få stanna i vårt land.

Sverige bör hjälpa flyktingar att få en fristad i länder som ligger nära deras egen kultur- och språkkrets.

En sådan flyktinghjälp kan ges genom statliga projekt eller genom stöd till organisationer.

Den svenska flyktingpolitiken måste präglas av inlevelse i flyktingarnas svåra situation och av rättssäkerhet. Avvisningar som är stötande ur humanitär synvinkel skall undvikas.

Flyktingar som kommer till Sveriges gräns skall bedömas efter graden av den förföljelse de riskerar att utsättas för i hemlandet. Negativ särbehandling av vissa länders och regioners människor kan inte accepteras.

Den som ansöker om politisk asyl måste redan vid gränsen få juridiskt biträde och möjlighet att överklaga beslutet.

Sverige bör även i fortsättningen hörsamma internationella vädjanden om organiserad överföring av flyktingar.

Myndigheterna skall med snabbhet och omsorg handlägga ansökningar om upphålls- och arbetstillstånd i Sverige. Staten bör i princip ta det ekonomiska ansvaret för utlänningar som väntar på sådant tillstånd.

Barn skall aldrig placeras i häkte.

Invandrings- och minoritetsfrågor

Invandringen har bidragit till vårt lands välstånd och har förvandlat Sverige till ett mångkulturellt samhälle.

Det är positivt och berikande för vårt land.

Folkpartiet avvisar ett system med s k gästarbetare. De invandrare som fått tillstånd att arbeta i Sverige skall ha tryggheten att få stanna i vårt land.

En aktiv samverkan och öppenhet mellan olika minoritetsgrupper och majoritetsbefolkningen ger ett rikare samhällsliv. Invandrarnas erfarenheter och kulturtraditioner tillför det svenska samhället nya idéer. Ett ömsesidigt givande och tagande motverkar också fördomar och diskriminering och förstärker solidariteten mellan olika grupper. Invandrare och svenskar har ett gemensamt ansvar för det svenska samhället och dess utveckling.

Enligt liberal uppfattning får samhället inte tvinga på någon en viss grupptillhörighet, men inte heller motverka språkliga, kulturella eller religiösa minoriteters strävan att behålla och utveckla sin egen kultur.

Varje människa skall själv avgöra i vilken grad hon vill uppgå i svensk kulturell identitet. En verklig valfrihet kräver oftast speciella insatser från samhällets sida för att underlätta minoritetsgruppers bestånd, utveckling och verksamhet, men säråtgärder måste vara önskade av dem det berör.

Minoriteternas rätt till egna kulturtraditioner får dock inte medföra att andra självklara värden i det svenska samhället åsidosätts. Det demokratiska statsskicket, kvinnans ställning, barnens rätt till en trygg och utvecklande miljö är värden som måste respekteras.

Kontakterna mellan invandrare och infödda svenskar måste förbättras. Svenskarna behöver mer kunskap om minoriteternas hemländer, tänkesätt och kultur. I yrkesutbildning och skolundervisning bör invandrarkunskap finnas med. Infödda svenskar bör stimuleras att i högre grad öppna sina hem för invandrare.

Det är viktigt att invandrare deltar i det politiska livet i Sverige, och att invandrare nomineras till politiska församlingar, nämnder och styrelser.

Diskriminering av invandrare eller etniska minoriteter skall beivras.

Minoritetsgrupperna måste ha stöd för att kunna bevara och utveckla sin egen kultur. De egna organisationerna och trossamfunden spelar en viktig roll och skall stödjas. Dagstidningar på minoritetsspråk bör ha statsstöd på samma villkor som svenska.

Samhällets service bör i högre grad bli flerspråkig.

Tvåspråkighet skall ge extra meritvärde för tjänster som har speciell kontakt med invandrare. Fackliga och ideella organisationer måste göra speciella ansträngningar för att få med invandrarna i arbetet.

Bostadspolitikerna måste utformas, särskilt på det lokala planet, så att invandrarnas särskilda intressen kan tillvaratas. Information bör riktas till invandrare om bl a bostad, alternativ till hyresboende och

hyresgästernas rättigheter.

För att inte nya sociala klyftor skall uppstå och den andra generationen invandrare komma i underläge krävs särskilda satsningar inom utbildningen. Invandrabarnen har ofta behov av tvåspråkiga lärare och tvåspråkig personal.

Barnomsorgsgrupper och skolklasser som enbart samlar elever med ett minoritetsspråk kan spela en positiv roll för att stärka barnens identitet och minska risken för generationsklyftor.

Samerna utgör en alltför länge förbisedd inhemsk minoritetsgrupp. Samerna måste ges ett ökat inflytande i frågor som rör deras möjligheter att utveckla de samiska näringarna. Samernas kultur och språk skall stödjas.

Författning

En rad författningsfrågor väntar ännu på sin lösning. Ett ökat inslag av personval i valsyste­met skulle stimulera kontakten mellan väljare och valda och öka medborgarnas möjligheter att påverka sammansättningen av riksdagen, landstingen och kommunfullmäktige. Detta bör kunna ske inom ramen för ett proportionellt valsyste­m. Om den gemensamma valdagen avskaffas så att val till riksdag och kommuner sker vid skilda tidpunkter ökar utrymmet för kommunal debatt. Riksdagens och kommunernas mandatperiod skall förlängas till fyra år.

Lag får inte strida mot grundlag, förordning inte mot grundlag eller lag. Detta skall kunna prövas av domstol. Lagar får aldrig ges retroaktiv verkan.

Rådgivande kommunala folkomröstningar bör i högre grad användas för att utröna kommuninvånarnas uppfattning i olika frågor.

Medborgarna skall få möjlighet att i direkta val utse lokala organ, t ex kommunedelsråd och kommunedelnämnder, med uppgift att ta hand om och besluta i frågor som gäller den egna kommundelen, yttra sig över centrala frågor, t ex planfrågor som kommunen skall ta ställning till och samla och föra vidare kommuninvånarnas uppfattning.

Närdemokratin bör vidareutvecklas genom att t ex daghem, skolor och servicehus får egna styrelser där de berörda får utse representanter. Styrelserna skall ha frihet att inom givna budgetramar besluta om den praktiska utformningen av verksamheten.

Länsdemokratin skall stärkas. Viktiga länsfrågor bör behandlas av organ som är valda av länets invånare. Det långsiktiga målet bör vara en sammansmältning av landstingen och de statliga länsorganen.

Hinder för att utnyttja rätten till ledighet för politiska uppdrag måste undanröjas. Det är angeläget att uppdragen sprids. Folkpartiet anser att ingen skall ha tunga politiska uppdrag på kommunal-, landstings- och riksnivå samtidigt.

Allmänheten måste ha insyn i förvaltningen. Öppenhet är den säkraste garantin mot maktmissbruk.

Offentlighetsprincipen skall bevaras. Det är alltid sekretessen - aldrig öppenheten - som ska motiveras.

Ökad offentlighet bör präglade utredningsväsendet. Riksdagens utskott skall ha möjlighet att genomföra offentliga utfrågningar.

Justitieombudsmannen, justitiekanslern, riksrevisionsverket och riksdagens revisorer måste ges sådana resurser att de effektivt kan granska den offentliga förvaltningen. JO:s ställning som folkets företrädare gentemot myndigheterna måste stärkas.

Föreningsrätten måste respekteras. Organisationsklausuler är ett hot mot den fackliga friheten.

Kollektivanslutning till ett politiskt parti är förkastligt i ett demokratiskt samhälle. Folkpartiet bekämpar organisationsklausuler och kollektivanslutning.

Vårt lands historia och den rådande gemenskapen kring etiska värden som kristendomen främjar innebär förpliktelser för stat och kommun mot trossamfunden och deras fostrande och ungdomsvårdande insatser.

De nuvarande banden mellan stat och kyrka bör lösas, samtidigt som svenska kyrkan ges goda möjligheter att verka över hela landet. De övriga samfunden skall ges en med Svenska kyrkan likvärdig behandling. Både de traditionella svenska samfunden och de trosinriktningar som genom invandring fått fäste i Sverige skall kunna verka och fritt forma sitt inre liv.

Idrott och friluftsliv

Idrotten är vår största folkrörelse. Idrott och friluftsliv engagerar många människor i vårt land. Det arbete och engagemang som tusentals ledare lägger ner på t ex ungdomsverksamheten är av mycket stort värde. Elitidrottarnas prestationer förnöjer, stimulerar och aktiverar.

Samhällets stöd till idrottens organisationer skall vara så litet styrande för verksamheten som möjligt.

Samhället kan ställa vissa övergripande krav som t ex ett ökat stöd till kvinnoidrotten eller att verksamheten i en bidragsberättigad organisation måste vara öppen för alla ungdomar. Utslagstävlingar eller liknande för att sälla ut de bästa talangerna är inte i linje med samhällets önskemål, om de som inte tillhör de bästa stängs ute. I huvudsak är det dock organisationernas egna beslut som skall bestämma verksamhetens mål och inriktning.

Inte minst från folkhälsans synpunkt är det väsentligt att det finns goda möjligheter till aktivitet och motion. Investeringar och drift av idrotts- och rekreationsanläggningar utgör en stor del av kommunernas utgifter. Det är viktigt att breddidrottens behov beaktas när beslut om investeringar tas. Föreningar och klubbar bör i ökad utsträckning ges möjlighet att ta ansvar för skötseln av idrottsanläggningar och för idrottsarrangemang.

Nya bostadsområden bör genom t ex enkla bollplaner och motions slingor utformas så att alla - från de allra yngsta till de äldre - kan bedriva idrott och friluftsliv i närmiljön.

De handikappade skall ha samma möjligheter som andra att nyttja anläggningar för idrott och rekreation. Utbildning av ledare och tränare inom handikappidrotten bör prioriteras.

Stödet till kvinnoidrott har hittills inte varit tillfredsställande. En fortsatt särskild satsning av staten, kommunerna och idrottsrörelsen är därför nödvändig.

Vårt land erbjuder unika möjligheter till friluftsliv och rekreation ute i naturen. Det är viktigt att slå vakt om det rörliga friluftslivet. Allemansrätten är här av grundläggande betydelse. Den är en förutsättning för vissa idrotter. Detta kan dock innebära påfrestningar på miljön och får inte leda till att väsentliga naturvärden förstörs.

Kultur

Humanismens och demokratins ideal kan bara hållas levande genom att ständigt hävdas i en öppen kamp om människornas övertygelser. Det kommer alltid att finnas krafter som står för en annan människosyn - av politiska, kommersiella eller andra skäl. Men liberalismen och frisinnet, med djupa rötter i upplysning och folkbildning, har alltid trott på övertygelsens väg. En kämpande humanism är i längden ett effektivare vapen än tvång och censur. Därför är ett öppet kulturklimat ett livsvillkor för det samhälle liberalismen vill bygga.

Stat, landsting och kommuner har ett ansvar för att garantera mångfalden i kulturlivet. Också kulturyttringar som för närvarande inte kan överleva och utvecklas på marknadens villkor måste ges ekonomiska möjligheter. Kulturpolitiken skall präglas av vidsynthet, öppenhet och tolerans. Den ska ge förutsättningar för ett kulturliv med utrymme för såväl det traditionella som det okonventionella, det sökande såväl som det stridande. Den

måste lämna utrymme också för långtgående samhällskritik. Kvalitetskravet får inte svikas.

På kulturområdet gäller, som på många andra områden, att stora mänskliga resurser ligger outnyttjade. Människors skapande förmåga kommer inte till sin rätt. Ett viktigt mål för kulturpolitiken är att kraftigt vidga människors möjligheter både att skapa och ta del av kultur.

Barnens rätt till utvecklande kulturupplevelser måste ägnas stort intresse. Inte minst inom förskolan och skolan kan samhället medverka till att barn och ungdomar kommer i kontakt med kulturyttringar som kan bli alternativ till den massproducerade kultur som dominerar en stor del av det kommersiella kulturutbudet i ungdomsvärlden.

I det lokala kulturlivet fyller de kommunala biblioteken en viktig funktion. Bibliotekens möjligheter att fungera som kulturell central, inte minst i nya bostadsområden, bör tas tillvara. Boklån skall vara avgiftsfria.

Folk- och bygdekulturen är en viktig del i vårt kulturarv. Dessa kulturformer skall stödjas för att bevara och utveckla ett mångsidigt, folkligt förankrat kulturliv. I detta avseende är hembygdsföreningarna av stor betydelse. Möjligheterna att skydda kulturellt intressanta byggnader och miljöer mot ingrepp måste kraftigt utvidgas och förstärkas. Inom kulturminnesvården bör läns museerna inta en central ställning. Folkbildning knuten till olika ideella rörelser är en värdefull del av utbildningssamhället.

Studieförbunden och folkhögskolorna utgör en naturlig bas för en omfattande och mångsidig kulturell aktivitet och bör ges stöd.

Det är viktigt att det svenska kulturlivet kan berikas av invandrarkulturerna samtidigt som invandrarna ges möjlighet att bevara sin kulturella och etniska särart.

Staten och kommunerna måste medverka till att kulturella yrkesutövare kan arbeta under trygga ekonomiska och sociala förhållanden. Den grundläggande principen bör därvid vara att skapa

arbetstillfällen och ge ersättning för färdiga produkter och fullgjorda prestationer. Detta måste emellertid kompletteras med ett stipendiesystem så utformat att det blir möjligt att under trygghet pröva nya uttrycksmedel och genomföra större projekt.

Massmedier

Rätten att fritt uttrycka uppfattningar är central för liberalismen. Hur illa vi än tycker om en åsikt, får den inte undertryckas. Andras yttrandefrihet måste sättas lika högt som den egna.

Mediernas frihet är en förutsättning för att de skall kunna fullgöra sin demokratiska övervakningsfunktion. Enligt liberal uppfattning är den uppgiften - att granska överheten - central. Press, radio och TV fullgör den granskning av makthavare som allmänheten i praktiken ofta har svårt att göra. Partier, organisationer, myndigheter och företag känner inte sällan behov av att styra innehållet i medierna. Men staten har ett ansvar för att garantera massmedierna frihet och oberoende. Medborgarna har rätt till en mångsidig och korrekt information. Det skall massmedierna kunna ge dem. Sverige bör också internationellt arbeta för åsikts- och informationsfrihet, för fria massmedier samt för friare och tryggare arbetsförhållanden för journalister. Vi kan också bidra till ökad informationsfrihet genom stöd till oberoende massmedier och nyhetsbyråer i u-länderna samt genom radiosändningar till våra grannfolk i slutna samhällen på andra sidan Östersjön.

Pressens mångfald skall främjas både genom en minskning av pålagorna och genom ett presstöds, som är så utformat att det inte missgynnar redan livskraftiga tidningar. I grundlag bör stadgas att ingen meningsriktning får gynnas eller missgynnas vid fördelningen av presstödet. Varje tanke på att koppla samman partistöd med presstöds måste avvisas.

Ekonomiskt starka tidningar blir i regel mer självständiga - mot statsmakter, ägare, annonsörer och organisationer. Därför bör tidningarnas ekonomi inte urholkas genom t ex annons- och reklamskatt. Genom generella reformer - t ex stöd till distribution - bör statsmakterna sörja för ett klimat som är gynnsamt för det tryckta ordet.

Liberalismen slår vakt om grundlagsskyddet för det tryckta ordet. Det skyddet måste fungera även i orostider, när påfrestningarna kan vara särskilt stora. Så långt det är möjligt bör andra uttrycksformer ges samma starka och detaljerade grundlagsskydd. Informations- och åsiktsfriheten måste värnas oavsett hur den utövas i alla medier.

Massmedierna har ett stort inflytande på samhällsutvecklingen. Detta inflytande får inte missbrukas. Individens rätt till personlig integritet och privatliv måste respekteras. Dessa principer måste upprätthållas bättre genom självsanering.

Nya medier och ny teknik öppnar nya möjligheter för information och kommunikation. Det är då nödvändigt att de som vill utnyttja dessa möjligheter inte kommer i beroendeställning till statliga monopolorgan.

Datateknik bör utnyttjas för att främja kommunikation nedifrån och upp i samhället, som komplement till nuvarande enkelriktade masskommunikation.

Sveriges Radios monopol skall brytas. Närradion bör få byggas ut i hela landet. Förbudet mot kabel-TV bör upphävas. Länksändningar av möten och gudstjänster mellan olika lokaler bör tillåtas. De två TV-kanalerna bör drivas av två från varandra fristående bolag. En friare etableringsrätt på radioområdet bör införas. Inom bestämda ramar bör reklam tillåtas i radio och TV.

En nordisk TV-satellit skulle öka valfriheten och främja den nordiska samhörigheten.

De principer som gäller för tryckfriheten bör tillämpas även för nya medier. Det nya massmediet teledata får inte läggas under statligt monopol utan bör organiseras på ett sätt som möjliggör mångfald och decentralisering.

Videoväldet måste begränsas genom regler för visning och uthyrning av videoprogram. Produktionen av kvalitetsprogram för video skall stimuleras.

Text-TV bör permanentas i Sverige för att förbättra programservicen för handikappade, invandrare, äldre människor m fl.

Datorstödda lokala informationscentraler, t ex i anknytning till folkbiblioteken, bör inrättas för att ge medborgarna informationsservice.

Pornografi som verkar förråande och sprider en nedvärderande människosyn bör motverkas genom opinionsbildning. Tidningsutgivarna bör påminnas om sitt ansvar. Barn- och våldspornografi skall vara förbjuden.

Skolan

Skolans huvuduppgift är att ge eleverna kunskaper och färdigheter. Skolan skall också fostra eleverna, ge dem allmänt godtagna normer och värderingar, stimulera till kritiskt tänkande och träna dem i demokratiskt arbete.

Skolan skall verka för grundläggande värderingar om sanning och rätt, demokrati, tolerans, varje människas ansvar för sina handlingar, respekt för andra och deras uppfattning, jämställdhet mellan kvinnor och män, internationell solidaritet och fred. Skolan skall på ett ansvarsfullt sätt behandla etiska och religiösa frågor. Skolan skall lära eleverna att sätta värde på olika gruppers kultur.

Ökad vikt skall i grundskolan läggas vid att lära alla elever att läsa, skriva och räkna. Skolan skall ställa krav på elevernas arbete och uppförande, t ex när det gäller att passa tider, lyssna på andra, vårda sitt språk och hjälpa sina kamrater. Eleverna bör tränas under skoltiden genom praktiskt arbete, både i skolan och ute i arbetslivet.

Övergången mellan förskola och skola måste bli mjukare. Det sista året i förskolan skall bli utgöra en förberedelse för skolarbetet. En tidigare skolstart och intagning varje halvår bör övervägas.

Stora skolor skall undvikas. Varje klass skall ha eget klassrum. Låg- och mellanstadieskolor skall ligga i bostadsområden. Samarbete mellan elever i olika åldrar skall underlättas.

Elefvården är en angelägenhet för all personal i skolan. Lärarna, främst klassföreståndaren, har därvid ett särskilt ansvar. Eleverna på högstadiet skall ha färre lärare.

Samarbetet mellan hem och skola skall stärkas. Skolan har ansvar för en nära kontakt med föräldrarna. Målet är att alla föräldrar regelbundet deltar i skolans verksamhet. Föräldrarnas roll för elevernas hemarbete måste erkännas och påverka läromedlens utformning.

Beslutanderätten inom skolan bör spridas till lokala enheter. Varje skola skall styras av ett lokalt ledningsorgan där elever, föräldrar och personal är med. Skolan skall vara positiv till att eleverna går samman i egna intresseorganisationer och stödja Hem och skola rörelsen.

Genom bli klassråden skall eleverna vara med och lägga upp undervisningen. Eleverna bör få ett stort ansvar för skolans miljö, städning, underhåll, matservice och framställning av material. Konkurrens inom framställningen av läromedel är nödvändig för att ge valfrihet och för att stimulera den pedagogiska utvecklingen.

Betygen är för närvarande nödvändiga som urvalsinstrument för vidare studier. Betyg bör därför finnas på grundskolans högstadium och i gymnasieskolan. Former för en mer allsidig information till elever och föräldrar än vad betygen ger bör utvecklas. Försöksverksamhet med betygsfri intagning bör inledas.

Skolan skall motverka könsbundna studieval. Jämställdhet mellan kvinnor och män bör präglade både undervisning och skolans praktiska arbete. Slöjd, hemkunskap och gymnastik skall vara gemensamma för flickor och pojkar. Arbetslivsorienteringen bör läggas upp så att alla elever prövar något yrke typiskt för det motsatta könet.

Enskilda förskolor och enskilda skolor som lämnar värdefulla bidrag till den pedagogiska och kulturella utvecklingen bör ges stöd från det allmänna.

Forskning och högskoleutbildning

Forskning och kunskapsökande har ett självständigt värde som en kritisk och samhällomdanande kraft. En kvalitativt högtstående forskning och högskoleutbildning är av vital betydelse för den ekonomiska och sociala utvecklingen.

Universitetens grundforskning är central. Den skall ge nytt vetande, ompröva teorier och föra forskningsfronten framåt. En kritiskt inriktad forskning är nödvändig och får under inga omständigheter undertryckas.

Forskningsresultat får inte undanhållas. Forskarna skall fritt få välja forskningsuppgifter samt metodik och får inte påtvingas förhandsbestämda resultat. Forskarna skall ha ett ansvar för och uppmanas till att sprida sina forskningsresultat till allmänheten.

Liksom hittills bör statliga myndigheter initiera och finansiera forsknings- och utvecklingsarbete inom sina respektive områden. Denna sektorsforskning bör som regel utföras inom högskolan. Nya särskilda forskningsinstitut bör därför inte inrättas. Högskolans forskningsresurser bör också kunna utnyttjas av kommuner, företag och organisationer. I detta syfte bör flexibla organisationsformer kunna prövas. Forskningsråden och olika forskningsfonder skall vara viktiga bidragsgivare till universitetens och högskolornas forskningsorganisation. Det är viktigt att forskarna har möjlighet att vända sig till mer än en finansieringskälla.

Rekryteringen av nya välutbildade forskare skall tryggas genom en organiserad forskarutbildning. De

etablerade forskarnas ansvar för handledning och utbildning av nya forskare måste förstärkas. Kvinnor bör uppmuntras och stödjas att i högre grad söka sig till forskarutbildning och forskningsarbete.

Forskningen om jämställdhets- och kvinnofrågor bör byggas ut.

Högskolans forskningsresurser får inte splittras på för många enheter. Fasta resurser för forskning skall därför även fortsättningsvis vara knutna till de sex universitetsorterna och till högskolan i Luleå.

Samtliga vetenskapsområden kan dock inte vara företrädda på alla dessa orter.

Tillträdet till högskolan bör i huvudsak vara fritt. Ett brett utbud av kurser bör erbjudas de studerande.

Studenternas studiesociala situation måste vara sådan att den säkrar möjligheterna till en god och effektiv utbildning.

Högskoleutbildningen måste byggas upp med hänsyn till kraven inom olika yrkesområden. Den får dock inte bli en specialiserad och avskärmad yrkeskunskap. Det måste finnas utrymme för att sätta ifråga, sträva efter förändringar och se ut över snäva ämnesgränser.

Högskoleutbildningen måste bygga på vetenskaplig grund. Utbildningslinjerna utformas så att fördjupningsstudierna stimuleras. Därigenom kan utbildningskvaliteten hållas på en hög nivå. Kvaliteten kan också hävdas genom att nödvändiga förkunskapskrav upprätthålles och genom att höga krav ställs på de studerandes arbetsinsatser och förmåga till kritiskt tänkande. Kraven på vetenskaplig utbildning hos högskolelärare måste upprätthållas samtidigt som den pedagogiska utbildningen förbättras. Ytterligare åtgärder bör vidtagas för att underlätta för högskolans lärare att bedriva forskning.

Det är angeläget att högskoleutbildningen främjar förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden. Internationellt utbyte av studerande och lärare bör uppmuntras och underlättas. Kurser bör i väsentligt högre grad uppta litteratur på andra språk än svenska.

Även inom högskolan bör besluten läggas så nära de berörda människorna som möjligt. De enskilda universitetet och högskolorna skall fatta avgörande beslut om forskning och utbildning. Byråkratin inom högskolan måste minska. Regionstyrelserna skall avskaffas. I princip bör lärare, studerande och andra företrädare för verksamheten ha majoritet i alla lokala högskoleorgan.

Utrikespolitik

Den svenska utrikespolitikens mål skall vara att trygga vårt folks frihet och fred och stödja strävandena till en demokratisk, social och ekonomisk utveckling i världen. En stabil fred förutsätter respekt för grundläggande mänskliga rättigheter. Fria rörelser av människor och idéer över gränserna och en fritt uttryckt folkopinion minskar riskerna för aggression och förtryck.

I syfte att upprätthålla neutralitet under krig skall Sverige stå obundet av militära allianser.

Alliansfriheten innebär inte ideologisk neutralitet. Sveriges ideologiska samhörighet med demokratierna är självklar.

Sverige skall slå vakt om Förenta Nationernas grundprinciper och aktivt främja och medverka i FN:s arbete i fredens och det sociala och ekonomiska framåtskridandets tjänst. Sveriges alliansfria ställning ger oss möjligheter att ta initiativ, bidra som medlare och delta i fredsbevarande operationer.

Sverige bör arbeta för ett fördjupat samarbete såväl i Norden som i övriga Europa.

De nordiska länderna har på många områden kommit långt i sitt samarbete, men den nordiska tanken har också lidit många nederlag. Förutom de historiska, geografiska och kulturella skälen finns uppenbara ekonomiska orsaker att bygga ut det nordiska samarbetet. Angelägna områden är bl a näringspolitik, energi- och miljöpolitik samt utbildnings- och kulturpolitik.

I fråga om handelspolitik och ekonomisk integration med andra länder uppvisar Norden för närvarande en splittrad bild. Det gör det ännu viktigare att utveckla det nordiska samarbetet på de områden där detta är möjligt. I nuvarande situation torde det finnas särskilda förutsättningar för ett närmare samarbete mellan Sverige och Norge. Ett sådant samarbete skulle innebära fördelar för båda länderna genom att de kompletterar varandra i ekonomisk och näringspolitisk struktur. Detta får inte innebära att samhörigheten och samarbetet med övriga nordiska länder avtar, utan bör tvärtom kunna tjäna som stimulans för den nordiska tanken.

Sveriges värdegemenskap med övriga västeuropeiska demokratier är av avgörande betydelse för vår kulturella och ekonomiska utveckling. Inom ramen för alliansfriheten bör samarbetet med EG byggas ut. Även ökade kontakter med länderna i Östeuropa är av betydelse för vår utveckling. Så länge de kommunistiska diktaturena behåller sitt grepp över Östeuropa kan nära och omfattande förbindelser inte uppnås på alla områden. Strävnan skall emellertid vara att utöka handel, turism och kulturutbyte samt påverka utvecklingen där i liberal riktning.

Sveriges solidaritet med förtryckta människor skall hävdas oavsett förtryckarnas ideologiska hemvist och var förtrycket än förekommer. För att stärka försörjningstryggheten och Sveriges utrikespolitiska oberoende bör ett ensidigt ekonomiskt beroende av enskilda länder undvikas, särskilt vad gäller strategiskt viktiga importvaror.

Sverige måste med de medel som står till buds - nationellt och internationellt - bekämpa apartheidregimen i Sydafrika. Svensk handel med Sydafrika skall motverkas och förbudet mot svenska investeringar i Sydafrika finnas kvar så länge apartheidsystemet består.

Miljöproblemen känner inga nationsgränser. Det får inte heller en effektiv miljöpolitik göra. Industriutsläpp och föroreningar får ofta globala konsekvenser. Oljeutvinning på havsbotten och oljeutsläpp på internationellt vatten hotar världshaven och våra kuster. Försurningen av mark och vatten i Sverige är till stora delar orsakad av svaveldioxidutsläpp utanför våra gränser. Det är bl a därför nödvändigt med ett kraftfullt svenskt agerande internationellt.

Sverige skall verka för att få till stånd bindande konventioner som effektivt minskar och undanröjer miljöhoten. Direkta överenskommelser med de länder som främst påverkar våra miljöförhållanden bör träffas.

Biståndspolitik

En generöst svenskt u-landsbistånd måste vara ett huvudinslag i vår u-landspolitik. Det tidigare biståndsmålet - en procent av våra samlade tillgångar - får ses som ett etappmål. Biståndet måste få ta en växande andel av våra resurser i anspråk. Obundet bistånd är värdefullare för u-länderna. Sverige skall arbeta internationellt för principen om obundet bistånd.

Biståndet skall inriktas på att täcka människors grundläggande behov, såsom mat, vatten, hälsovård och undervisning. Därför måste huvudinriktningen för svensk u-landshjälp förbli att hjälpa de mest behövande - de fattigaste människorna i de fattigaste länderna.

Insikten om det ömsesidiga beroendet mellan i- och uländer har ökat. Sverige bör internationellt verka för att massiva resursöverföringar sker till u-länderna. Detta skulle inte enbart hjälpa u-länderna i sina utvecklingsansträngningar utan även vara en stimulans för den internationella ekonomin.

De ideella organisationernas insatser i u-länderna är av stor betydelse. Missionen, de frivilliga hjälporganisationerna, Kooperationen och många andra utträttar mycket trots begränsade ekonomiska resurser. Staten bör ge be

tydande stöd till dessa organisationers verksamhet i uländer.

Vårt arbete för jämställdhet mellan kvinnor och män måste präglade våra internationella insatser på alla plan, inte minst SIDA:s verksamhet i u-länderna.

Utvecklingsmöjligheterna för många u-länder påverkas direkt av befolkningstillväxten. För kvinnans framtid och för att alla barn skall få en dräglig tillvaro och för sysselsättningen i u-länderna bör Sverige satsa på en med barn- och mödravård integrerad familjeplanering.

Naturmiljön i flertalet u-länder är betydligt känsligare för direkta ingrepp, t ex skogsavverkning, än i vår del av världen. Dessutom hotar miljöförstörelsen i många uländer direkt försörjningen med mat, vatten och bränsle. Det är angeläget att miljö och människor i u-länderna förskonas från att utnyttas och exploateras av kortsiktiga ekonomiska intressen.

Sverige bör i sitt biståndsarbete främja en god miljö och hushållning med naturresurserna.

Miljökonsekvensbeskrivningar bör göras för varje utvecklingsprojekt. Inslaget av direkta miljövårdsåtgärder i vårt bistånd bör öka.

Sverige skall ha god beredskap för katastrofbistånd. Humanitärt stöd skall med den begränsning folkrättsliga regler och vår egen neutralitetspolitik anger ges till befrielseörelser som arbetar för en demokratisk och social utveckling i länder med regimer som inte accepterar frihet och demokrati.

Sverige måste målmedvetet söka utvidga sin handel med u-länderna. Särskilda krediter bör ges för industrisamarbete med u-länder. Då resursöverföringar av denna typ har stor betydelse för egen ekonomi och sysselsättning, behövs medel i stor skala vid sidan av biståndsbudgeten och utöver enprocentmålet. Svenska företag kan genom dessa resurser konstruktivt bidra i utvecklingsansträngningarna.

I det ekonomiska samarbetet med u-länderna spelar de finansiellt starka oljeländerna en viktig roll. De oljeproducerande ländernas finansiella överskott och Sveriges outnyttjade industrikapacitet skulle kunna utnyttjas för utvecklingsfrämjande projekt i ett u-land. Därför bör trepartssamarbete inledas.

Försvar och nedrustning

Vår alliansfrihet i fred syftar till neutralitet i krig. Genom ett starkt svenskt totalförsvaret motverkas att ett dåligt skyddat Sverige i en konfliktsituation blir krigsutlösande genom att endera stormaktsblocket lockas till förebyggande anfall.

Sveriges säkerhetspolitik syftar till att hålla Sverige utanför militära konflikter och att stabiliteten i Norden bevaras. Inte heller skall vårt luftrum, territorialvatten eller landområde få användas som militärt genomgångsområde. Ett starkt svenskt försvar minskar också risken för att supermakterna får intresse av att få stationera stridskrafter i våra grannländer redan i fredstid.

Misslyckas säkerhetspolitiken i sin huvuduppgift - att verka fredsbevarande - skall Sverige med all kraft förhindra att vårt land ockuperas eller utnyttjas för transporter eller som basområde.

Militärt försvar, skydd av civilbefolkningen, folkförsörjning under avspärning, sjukvård i krig och psykologisk motståndskraft kräver samverkan mellan totalförsvarets civila och militära delar. Av särskild vikt är att totalförsvaret kan verka med kort varsel.

Det militära försvaret skall kunna möta neutralitetskränkningar och anfall till lands, över havet och i luften. Detta kräver en tekniskt hög standard inom försvaret.

Planering, stark sparsamhet inom fredsorganisationen och effektiv utbildning är nödvändig för att ge det militära försvaret hög effekt och hålla kostnaderna nere. Utbildningstiden skall differentieras med hänsyn till uppgifter och utbildningsbehov.

Försvaret av ett demokratiskt samhälle skall inte bygga på auktoritära metoder. De värnpliktigas inflytande under utbildningstiden måste stärkas. Klyftan mellan det militära och det civila skall så långt som möjligt överbryggas.

Civilt försvaret bör nära samordnas med kommunernas fredstida uppgifter inom brand- och räddningstjänst. Fler yngre bör krigsplaceras i civilt försvaret.

För att klara personalförsörjningen till försvarets både militära och civila delar bör totalförsvarsplikt införas.

Denna bör vara könsneutral och utgå från individens förutsättningar. Ingen får mot sin allvarliga personliga övertygelse tvingas göra tjänst inom det militära försvaret. Det nuvarande provningsförfarandet fungerar alltför godtyckligt och bör avskaffas. Både i fråga om fredstjänstgöring och krigsplacering bör eftersträvas att finna meningsfulla alternativ för de vapenfria tjänstepliktiga. På lång sikt bör en värnpliktslön införas. Ett genomförande av en mer differentierad utbildning kan bidra till att det skapas ekonomiskt utrymme för en sådan reform.

Motsättningarna mellan stormakterna och den oerhörda vapenarsenalen i världen är ett ständigt hot.

Existensen av massförstörelsevapen, främst kärnvapen, gör konflikter farligare än någonsin. Inga vägar till internationell avspänning, fredliga lösningar av konflikter och en allmän kontrollerad nedrustning under bevarad maktbalans får lämnas oprövade.

Svensk vapenexport måste kringgärdas av stränga regler och präglas av återhållsamhet.

Den svenska nedrustningspolitiken är en del av svensk säkerhetspolitik. Upprustningen och stormakternas enorma kärnvapenarsenaler är ett hot mot freden och ytterst mot mänsklighetens överlevnad. Denna utveckling måste vändas. Vår politik skall liksom hittills syfta till att uppnå en stegvis begränsning av konventionella styrkor och kärnvapen i Europa. Inrättandet av en kärnvapenfri zon i Norden är ett viktigt led i detta arbete. Andra viktiga inslag i nedrustningspolitiken är kravet på fullständigt provstopp, att icke-spridningsfördraget omfattas av alla stater samt att avtal om kemiska vapen också innefattar förbud mot förberedelser för kemisk krigföring.

Sveriges nedrustningsarbete och Sveriges försvar har samma syfte: Att minska riskerna för krig.